

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

LOGOTERAPEUTICKÉ HODNOTY VE VÝUCE ŽÁKŮ
2. STUPNĚ ZŠ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Veronika Modráčková

Studijní obor: PVČK

Ročník: 3.

2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Praze dne 24.03.2016

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za metodické vedení práce, hodnotné doporučení, cenné rady, připomínky a vstřícnost při konzultacích.

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	VZNIK A VÝVOJ LOGOTERAPIE	7
2.1	VIKTOR EMANUEL FRANKL	7
2.2	POKRAČOVÁNÍ DÍLA VIKTORA EMANUELA FRANKLA	10
2.2.1	FRANKLOVI ŽÁCI	10
2.2.2	LOGOTERAPIE V ČR.....	11
2.3	LOGOTERAPIE JAKO PSYCHOLOGICKÝ SMĚR	12
3	LOGOTERAPIE V TEORII A PRAXI	14
3.1	TEORIE LOGOTERAPIE	14
3.1.1	DUCHOVNÍ DIMENZE ČLOVĚKA	14
3.1.2	SMYSL ŽIVOTA	15
3.1.2.1	Skutky	17
3.1.2.2	Zážitky pravých hodnot	18
3.1.2.3	Tragická triáda (utrpení, vina a smrt).....	19
3.1.3	VŮLE, ODPOVĚDNOST, POSLÁNÍ.....	21
3.1.4	CO ČLOVĚK NEMŮŽE OVLIVNIT (OSUD, POSLÁNÍ, BEZESMYSLNOST).....	23
4	PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	25
4.1	POCHOPENÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT	27
5	VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT NA 2. STUPNI ZŠ 30	
5.1	RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	30
5.2	ZAŘAZENÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT DO VÝUKY	31
5.3	NÁVRH ZMĚNY OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY.....	33
5.3.1	POCHOPENÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT JAKO KOMPETENCE.....	34
5.4	NÁVRH ZAŘAZENÍ ETICKÉ VÝCHOVY DO POVINNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	35
6	ZÁVĚR	37
	SEZNAM PŘÍLOH	42
	PŘÍLOHY	1

1 ÚVOD

Odpovědi po smyslu života a odstraněním pocitu bezsmyslnosti – tím se hluboce zabývá logoterapie, jejíž nedílnou součástí a základním kamenem jsou *logoterapeutické hodnoty*. Tyto hodnoty jsou zároveň i součástí pedagogiky volného času, která se snaží naplnit lidský život smyslem, pokud se ho člověku nedostává v jiných oblastech lidského života.

V rámci mého profesního zaměření, jsem si pro tuto práci zvolila věkovou skupinu dětí na 2. stupni ZŠ. S touto věkovou skupinou nejen pracuji, ale považuji jí z hlediska logoterapie za rizikovou, se zvýšenou inklinací k pocitu bezsmyslnosti. Právě děti do 15-ti let věku, se kterými jsem pracovala a pracuji, ve velké míře trpěly méněcenností, různými druhy strachů, apatií či agresivitou. Avšak s ohledem na poznatky z logoterapie, se jednalo o druhotné projevy, zapříčiněné ztrátou nebo nenalezením smyslu života. V dnešní době je člověk zaplavován nepřehledným množstvím informací (televize, internet, sociální sítě, aj.) a zejména děti jsou ohrožená a velmi snadno ovlivnitelná skupina, proto je třeba je učit, jak rozlišovat mezi skutečností a fikcí, mezi tím, co je a co není důležité, co je a co není podstatné – co má a co nemá smysl.

S logoterapií jsem se seznámila těsně před nastoupením na Jihočeskou Univerzitu a během studia jsem absolvovala její studium, jak v rámci Teologické fakulty, tak samostudiem za pomoci dostupné literatury. Ve srovnání s ostatními psychologickými směry, s nimiž jsem se mohla seznámit v rámci výuky Obecné psychologie, jsou mi její postupy a hodnoty nejbližší a z praktického hlediska nejuchopitelnější, především jejím komplexním a neredukcionalistickým přístupem k člověku.

Logoterapii jsem se však rozhodla aplikovat formou jejích hodnot přímo do školního prostředí, vzhledem k možnosti stanovení jasných osnov a postupů, které poskytuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále i RVP ZV). Především také z důvodu možností, které má základní škola, jako ze zákona povinně navštěvovaná instituce, narozdíl od volnočasového zařízení, které disponuje pouze omezenou kapacitou a je navštěvováno jen malým procentem dětí. Obzvláště pokud přihlídneme k rizikovým skupinám dětí, které obvykle žádné volnočasové zařízení nenavštěvují. Také by bylo značně obtížné stanovit pravidla pro zprostředkování logoterapeutických hodnot v různorodé škále všech volnočasových zařízení.

Předpokládám, že jeden z výsledků zařazení vzdělávání a výchovy směrem k logoterapeutickým hodnotám, přímo do vzdělávacího programu základních škol, bude větší zájem o volnočasové aktivity, jako možnost naplnění smyslu života.

Logoterapie je psychologickým dílem Viktora Emanuela Frankla, který zasvětil celý svůj život hledání smyslu života. V jeho šlépějích pak následují Elisabeth Lukasová, Alfried Längle, Stanislav Kratochvíl, či Vladimír Smékal, kteří tyto poznatky nejen aplikují v praxi, ale pokračují dál v bádání o smyslu života.

Každý pedagog, tím spíše pedagog volného času, by měl mít na zřeteli, že jeho posláním je nejen vyplňovat volný čas, ale zároveň ho naplňovat smyslem, který je v dnešní době upozaďován konzumním stylem společnosti. Nicméně v této práci bych chtěla nastínit možnost výchovy ke smyslu, jako prevenci proti existenciálnímu vakuu a pocitu bezsmyslnosti u dětí ve věku od 11-ti do 15-ti let, jako součást výuky.

Pocit smyslu, který čím dál tím více lidí v naší společnosti postrádá, je důležitou a hybnou silou v životě člověka. Pokud naplní náš život bezsmyslnost, dochází k frustraci a existenciálnímu vakuu, což může vést až k depresím, neurózám a končit sebevraždou. Pocit bezsmyslnosti, jak o něm hovoří logoterapie, může přepadnout kohokoli, ať zdravého, či nemocného, bez ohledu na jeho věk, náboženskou příslušnost, pohlaví nebo vzdělání. Z tohoto důvodu bych chtěla ve své práci nastínit jednu z možností prevence pocitu bezsmyslnosti.

Pokusím se zde nejprve popsat logoterapii samotnou, její vznik, vývoj a význam, nejen v terapii, ale i v každodenním životě tak, aby tyto poznatky mohly být uplatňovány a srozumitelně předávány prostřednictvím pedagogů školní mládeži a dětem. Následně provedu návrh, na jaké oblasti RVP ZV může navázat logoterapie pro danou věkovou skupinu.

Práce se opírá především o samotné dílo autora logoterapie – Viktora Emanuela Frankla a jeho žáků Elisabeth Lukasové a menší měrou i Alfrieda Längleho, praktická část práce ještě o českou státní legislativu pro školy a školská zařízení. Nemalou měrou mě inspiroval i Victor Drapela svým přiblížením školských terapeutů, kteří plní nejen poradenskou a terapeutickou funkci, ale i funkci preventivní.

2 VZNIK A VÝVOJ LOGOTERAPIE

2.1 VIKTOR EMANUEL FRANKL

Gabriel Frankl, narozen 18. března 1861 v Pohořelicích na jižní Moravě, více než deset let pracoval jako stenograf parlamentu, později jako osobní asistent ministra Josepha Marii von Bärnreithera. Nakonec byl povýšen do vedení ministerského úřadu na ochranu dětí a péče o mládež.

Elsa Lionová, jeho žena, narozena 8. února 1879 v Praze, svůj životní úkol spatřovala v následování svých předků – Rašiho (Šalamoun ben Izák, 1040 – 1105) a Maharala, rabbiho Löwa z Prahy (Jehuda Liva ben Becalel, 1520 – 1609).

V jejich manželství se narodil Viktor Emanuel Frankl (12. generace po Maharalovi) 26. března 1905 ve Vídni – Leopoldstadtu, jako jejich 2. syn. Vystudoval gymnázium, kde byl ovlivněn sebevraždou svého spolužáka, který byl nalezen s otevřenou knihou Friedricha Nietzscheho. Závěry, které z tohoto hlubokého zážitku vyvodil byly tyto:

- 1) filozofie má silný vliv na utváření hodnot,
- 2) filozofie nihilismu narušuje zdraví lidské osobnosti.

Později začal navštěvovat přednášky o obecné a experimentální psychologii na lidové univerzitě. Zajímal se též o školu psychoanalýzy Sigmunda Freuda, s nímž si dopisoval a díky němuž mu byla v roce 1924 uveřejněna stať *O vzniku a významu mimického přitakání a nesouhlasu v Mezinárodním časopise pro psychoanalýzu*.

Nicméně se po nějaké době přiklonil k individuální psychologii Alfreda Adlera a v roce 1925 zveřejnil v *Mezinárodním časopise pro individuální psychologii* článek s názvem *Psychoterapie a světový názor*. Zároveň sám vydával časopis o individuální psychologii *Člověk a všední den*, v němž v roce 1927 zveřejňuje stať *O smyslu každodennosti*, což byla první jiskra předznamenávající příchod logoterapie.

V roce 1926 již poprvé veřejně přednášel o teorii logoterapie na Mezinárodním kongresu individuální psychologie v Düsseldorfu.

Pro neortodoxní názory byl na Adlerovu žádost Frankl roku 1927 vyloučen z Vídeňského spolku individuální psychologie, protože zdůrazňoval duchovní dimenzi lidského bytí.

Díky tomu začal v následujících letech hojně publikovat a přednášet o logoterapii a v psychiatrické a psychoterapeutické praxi sbírat potřebné podklady pro výzkum.

Od roku 1928 začal zakládat a organizovat bezplatné poradny pro mládež s prevencí krizí a psychohygienou a od roku 1930 pořádat speciální školní poradenství se zřetelem na zvýšený počet sebevražd mládeže v době vysvědčení. V tomto roce úspěšně ukončil studium medicíny a začal se specializovat na neurologii a psychiatrii na Psychiatrické fakultní klinice u Otty Pötzla a o rok později na klinice Marien Theresien Schlössl u Josefa Gerstmannu. Mezi roky 1933 a 1937 působil na psychiatrické klinice Am Steinhof, kde byl pověřen vedením pavilonu sebevražedkyň.

Při hospodářské krizi ve 30. letech 20. století zjistil, že prázdnota lidského života působí zhoubněji, než-li nedostatek prostředků k životu a to byl začátek jeho psychologických teorií.

V roce 1933 na jedné ze svých přednášek mluví i o existenciální analýze.

Po obsazení Rakouska roku 1938 národními socialisty, směl Frankl léčit pouze židovské pacienty a svou ordinaci byl nucen uzavřít. V roce 1940 mu bylo nabídnuto místo vedoucího neurologického oddělení v Rothschildově nemocnici pro židovskou obec, kvůli kterému odmítl vízum do Ameriky, s nadějí, že tím ochrání svou rodinu před transportem do koncentračního tábora. V té době zachraňoval nesčetné životy falšováním psychiatrických diagnóz židovských pacientů před programem eutanázie. V této době, kdy byly systematicky znehodnocovány všechny hodnoty a pošlapávána lidská důstojnost, Frankl o to více bojoval o záchranu každého lidského života.

17. prosince 1941 se oženil se staniční sestrou interního oddělení Rothschildovy kliniky, Tilly Grosserovou.

Bohužel byla nedlouho poté Rothschildova nemocnice uzavřena a v září 1941 obdržel Victor Frankl, jeho žena Tilly, jeho rodiče Gabriel a Elsa a Tillyina matka Emma předvolání k deportu do koncentračního tábora, ale, jak píše sám Frankl, toto trauma se stalo jedinečnou příležitostí k ověření platnosti logoterapie in vivo, v podmínkách osobní degradace a utrpení.¹

Těsně před odjezdem narychlo dokončil svou psychologickou teorii, ovšem rukopis mu byl odebrán se všemi věcmi po příjezdu do koncentračního tábora v Osvětimi.

---

¹ Srov. DRAPELA, V., a kol.: *Vybrané terapeutické směry*, s. 21

Nicméně i tento traumatický zážitek, stejně jako mnoho dalších, které musel prožít v koncentračních táborech nacistického Německa, byl jen jeden z mnoha podnětů k hledání smyslu jeho uvěznění, jeho existence, smyslu utrpení a smyslu jeho života, jako i života mnoha dalších lidí. Byly to právě prožitky z koncentračních táborů, které daly vzniknout logoterapii a teoriím existenciální analýzy. Potvrdil sám sobě, ale i světu, pravdivost svých teorií – to že člověk i v naprosto beznadějně situaci může nalézt naději a smysl. Frankl strávil tři roky v Terezíně, Osvětimi, Kauferingu III a Türkheimu.

Jeho otec zemřel v Terezíně vyhladováním, matka v Osvětimské plynové komoře ihned po transportu, starší bratr nepřežil osvětimskou pobočku v dole a jeho žena podlehla krátce po osvobození v Bergen-Belsenu tyfové epidemii.

Po osvobození spojeneckými vojsky 27. dubna 1945 se ihned pustil do rekonstrukce své knihy a oddal se plně svému dílu, protože, jak sám podotýká, to byl nyní jediný jeho smysl života. V několika dnech sepsal a dokončil autobiografii z koncentračního tábora, která vyšla ve 150 vydáních. Začal praktikovat jako psychiatr, navázal na svá předchozí studia a úspěšně zakončil doktorát z filozofie, přijal profesuru neurologie a psychiatrie na vídeňské universitě a od února 1964 řídil oddělení neurologie a psychiatrie na Vídeňské poliklinice, kde setrval 25 let, až do svého odchodu do důchodu.

Frankl působil po válce i v České republice, kdy se v roce 1967 konala jeho 1. pražská přednáška a roku 1994 obdržel jako vyznamenání zlatou medaili Masarykovy univerzity v Brně a čestný doktorát Univerzity Karlovy, kdy při této příležitosti přednášel na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy za asistence Karla Balcara.

Dojem, který Frankl udělal při této přednášce, komentoval Balcar takto: „působil jako člověk statečný a tvořivý, obětavý a velice nadšený svým dílem.“² V posledních letech, dle Balcara, bylo velice patrné kritické vystupování proti Freudově a Adlerově škole a také vůči různým druhům redukcionismu, který se hojně vyskytuje nejen v psychologii, ale i v psychiatrii (psychologický, somatologický, sociologický, noologický redukcionismus).

Victor Emanuel Frankl zemřel 3. září 1997 ve Vídni ve věku 92 let.

---

² ANDRLOVÁ, M.: *Současné směry v české psychoterapii*, s. 198

Jeho dlouhý a veskrze naplněný život smyslem a logoterapií, kterou nejen stvořil, ale také prožil v jejích hodnotách – lásce, víře, naději, vině, utrpení i smrti, byl spojením obrazů svých rodičů, protože jaké jiné dítě by mohla přivést na svět tak duchovně založená žena a pro děti a mládež zapálený muž, jakým bezesporu byli. Ale ani zrození, výchova nebo okamžiky a zážitky, kterými procházel, nebyly tak důležité, jako volby a rozhodnutí, která učinil. Proto je nám vzorem a příkladem v přístupu k životu s jeho krédem, že nic není nemožné a vše má nějaký smysl. „Franklovo poselství – jeho nepodmíněná víra v důstojnost člověka a smysl tolik křehkého bytí a jeho apel na svobodu a zodpovědnost každého jednotlivce v každé situaci – to vše oslovovalo a dodnes oslovuje a působí o to věrohodněji, že Frankl toto poselství nepředával jen v detailně rozpracovaných a klinicky použitelných psychologických modelech, nýbrž je očividně i sám žil.“³

2.2 POKRAČOVÁNÍ DÍLA VIKTORA EMANUELA FRANKLA

2.2.1 Franklovi žáci

Elizabeth S. Lukasová, Dr. phil. (*1942) se studiu logoterapie věnovala již na univerzitě a je přímou pokračovatelkou Franklova díla. Je klinickou psycholožkou, psychoterapeutkou a ředitelkou Jihoněmeckého logoterapeutického institutu ve Fürstenfeldbrucku.

Je autorkou Logo-testu, který slouží k měření smysluplnosti a existenciální frustrace.

První zprostředkovaná přednáška Lukasové v ČR dala podnět ke vzniku Českomoravské společnosti pro logoterapii, pod záštitou Jara Křivohlavého a Vladimíra Smékala a zahájení výcviku v rámci olomouckého IPIPAPP v čele s Martinou Kosovou.

MUDr. PhDr. **Alfried Längle** (* 1951) působí jako všeobecný lékař, psychoterapeut, klinický psycholog, výcvikový terapeut (GLE), vyučující na univerzitě ve Vídni a v Innsbrucku a prezident Mezinárodní společnosti pro logoterapii a existenciální analýzu (GLE-I).

Je autorem existenciální škály, která analyzuje léčebné metody, tzv. rozhovor na odkrytí smyslu.

---

³ FRANKL, V.: *Bůh a člověk hledající smysl*, s. 14

Zprostředkováním přednášek v ČR, také díky Balcarovi, dal vzniknout pražské Společnosti pro logoterapii a existenciální analýzu, za přispění Jany Božukové.

Je druhým Franklovým žákem. Bohužel mezi ním, Lukasovou a později i Franklem nastal odborně – ideový rozkol.

Lukasová pokračuje v pojetí logoterapie, jako terapie pomáhající lidem najít smysl života z jejich duchovních zdrojů. K ostatním směrům psychologie přistupuje pozitivně potud, pokud jsou kompatibilní ve své praxi s logoterapií (využití empatického rozhovoru, relaxační nácvik, aj.). Oproti tomu Längle nazírá na logoterapii a existenciální analýzu, jako na dostatečný základ pro terapii, která by ovšem neměla vycházet pouze z duchovních zdrojů člověka. Svým výzkumem tak překračuje noologickou dimenzi člověka. Vzájemně integruje duchovní, duševní a tělesné lidské stránky.

Längle oponuje, že pouze dále rozvíjí Franklovy teorie, ale po tomto zásahu Frankl odvrhl tento směr, který se dle jeho mínění příliš liší od jeho logoterapie i existenciální analýzy.

2.2.2 Logoterapie v ČR

PhDr. **Stanislav Kratochvíl**, CSc. je jeden z významných českých psychologů a psychiatrů, kteří prakticky přispěli k rozvoji logoterapie. Obohatil jí rozlišením paralelního a pyramidového uspořádání hodnotové orientace člověka, což má vliv na pomoc při hledání smyslu.

Doc. PhDr. **Karel Balcar**, CSc. (*1939), který sám přispěl k logoterapii, nejen díky zprostředkovávání styku české veřejnosti s předními představiteli logoterapie – Franklem, Lukasovou, Länglem, ale i překlady jejich přednášek a děl do češtiny. Sám se logoterapií začal zabývat až v 80. letech, kdy ho upoutala existenciální frustrace a Logo – test (1991 přeložil do češtiny) Lukasové.

Vjednom z rozhovorů podotýká, že Franklova logoterapie a existenciální analýza se svým obrazem člověka jako bytosti tělesné, duševní a duchovní, pro něho představuje mimořádně realistické a prakticky užitečné východisko pro pomoc člověku ve zdravotní i osobní tísní.⁴

---

⁴ Srov. ANDRLOVÁ, M.: *Současné směry v české psychoterapii*, s. 199

Dle názoru Balcara, u nás získala psychoterapie prostor právě změnou ideologických politických směrů, nicméně kvůli komercializaci velmi trpí a to nejen v ČR, ale i jinde ve světě. Může za to konkurenční boj různých institucí. Solidarita a obětavá spolupráce velmi poklesla po zničení totalitních režimů.

Přesto, nebo možná právě proto, je logoterapie směr, který je dnes tolik aktuální a potřebný. Protože spatřuje svůj stěžejní úkol ve schopnosti nalézat a realizovat v životě smysluplné zážitky, činy a přístupy.⁵

Instituty logoterapie jsou dnes rozmístěny po celém světě, nejen v Evropě, ale také v Severní a Jižní Americe.

2.3 LOGOTERAPIE JAKO PSYCHOLOGICKÝ SMĚR

Vychází z řeckého slova *logos*, což znamená nejen *slovo*, ale v tomto kontextu také *mysl*. Logos v souvislosti s logoterapií tedy znamená – naplnění lidského života smyslem, nebo také vůle ke smyslu. Tvrdí, že lidské bytí je založeno na smyslu, vůli ke smyslu, vůli k poslednímu smyslu – nadmyslu.

„Viktor Frankl na sobě zažil jako vězeň hitlerovských koncentračních táborů situace ohrožující život a důstojnost člověka, a tak je nasnadě, že se otázky životního smyslu, hodnot, spirituality a přesahu do života posmrtného výrazně odrážejí v jím vytvořeném směru, logoterapii.“⁶

O logoterapii a existenciální analýze mluvil Frankl již ve 20. a 30. letech 20. století. Písemně však vše vydal až po válce v knize *Lékařská péče o duši, Základy logoterapie a existenciální analýzy* poté až v roce 1946.

Logoterapie je holistická, psychologicko – filozofická teorie osobnosti, ovlivněná fenomenologií z pera Schelera a Heideggera a existencialismem Kierkegaardema, Jaspersa nebo Bubera a Sartra. Zásadně odmítá jakýkoli fyziologický determinismus a pesimismus, tedy odmítá bezmocnost člověka jakkoli ovlivňovat svůj osud. Jedná se o významný psychologický směr, který člověka neobrací zpět k minulosti, ale naopak ho směřuje k perspektivám jeho budoucnosti.

Franklova logoterapie bývá řazena jako 3. vídeňská psychologická škola k Freudově a Adlerově škole, kdy lidské hledání smyslu Frankl postavil před Freudův princip slasti a Adlerovu vůli k moci.

---

⁵ Srov. ANDRLOVÁ, M.: *Současné směry v české psychoterapii*, s. 204

⁶ Tamtéž, s. 11

Logoterapie je tedy psychologiko – filozofický směr bez redukce Freudovou touhou po slasti a bez redukce Adlerovou touhou po moci, s velkým odporem k psychologismu, patologismu a redukcionismu.

Jako příklad uveďme logoterapii v protikladu k Freudovu názoru, že vysoká míra hladu vyvolá vždy stejné projevy tohoto neuspokojeného pudu. Frankl tvrdí, že v koncentračním táboře učinil hlad z některých lidí bestie a z jiných světce.

Rozdíly, které Franklovu logoterapii odlišují od ostatních směrů, jsou následující:

- logoterapie je optimisticky laděný směr;
- přijímá a uznává náboženství, jako nedílnou a dokonce nepostradatelnou součást lidského života;
- vznikla jako protiklad nihilismu Nietzscheho, který popírá jakýkoli smysl života a jako třetí vídeňská škola je Franklova logoterapie jak proti Freudovu, tak Adlerovu psychologickému pojetí člověka.

Sám Frankl vídeňské psychologické školy připodobnil ke třem ctnostem Arthura Schnitzlera:

- věčnosti, jako psychoanalýzu Freuda, kde dochází ke zvěčnění osoby, kde je člověk jen objektem ovládaný mechanismy a lékař je technik, který umí se strojem zacházet. Jedná se o tzv. technicko-mechanické pojetí, ve kterém dochází k depersonalizaci člověka na pudy, na rozdíl od
- odvahy, ztvárněné individuální psychologií Alfreda Adlera, kde lékař terapeuticky dodává pacientovi odvahu, za účelem překonání pocitu méněcennosti a
- smyslu pro odpovědnost, jako existenciální analýza, kdy se jedná především o existenci samotnou a o odpovědné bytí člověka.

Logoterapie rozlišuje 3 dimenze lidské osobnosti:

- fyziologickou – zanedbávání vede k onemocnění;
- psychologickou – zanedbávání vede k psychickým poruchám;
- noologickou/noetickou (duchovní) – zahrnuje smysl života individua a je nezávislá na fyziologické dimenzi. Duchovní složka člověka je veskrze svobodnou a člověk se v ní může rozhodnout pro smysl, či jeho odvrnutí. Zanedbávání této nejdůležitější dimenze vede k vnitřní prázdnotě a beznaději. Noická dimenze je lidská schopnost sebetranscendence⁷.

---

⁷ Srov. PLHÁKOVÁ, A.: *Dějiny psychologie*, s. 214

3 LOGOTERAPIE V TEORII A PRAXI

3.1 TEORIE LOGOTERAPIE

Frankl rozeznává dva směry prožívání člověka: vědomí a nevědomí, stejně jako Freud.

Ovšem nevědomí v podání logoterapie zahrnuje nejen *pudovou složku*, ale také *duchovní složku*, kde se duchovní složka nevědomí staví do vzájemného protikladu k nevědomí s pudovou složkou. Samotná čistá lidská existence začíná ve chvíli, kdy se člověk oprostí od veškerých pudů a končí tam, kde ztrácíme zodpovědné bytí.⁸

3.1.1 Duchovní dimenze člověka

Důstojnost, která je pouze a jedině lidskou hodnotou, náležející každému člověku stejným dílem, je jednou ze složek noologické dimenze člověka. Lidská důstojnost je kvalita jedince nadaného schopností nejen myslet, ale především svobodně jednat. „Projevem lidské důstojnosti je mravní vznešenost člověka.“⁹ Důstojnost by měla kráčet ruku v ruce s úctou, která by neměla zahrnovat pouze člověka samotného, ale také cit ke všemu živému a přírodě.

V našem já je také obsažena touha po smyslu života, která je hnací silou celého našeho bytí. Tato touha je **intuice**, která nás žene za naplněním našeho života.

Také **svědomí**, zasahující do nevědomí, ale předchází mu intuice a tím je svědomí intuitivní, „aby mohlo anticipovat to, co má být realizováno, musí to svědomí dopředu tušit; a v tomto smyslu je svědomí – étos – skutečně iracionální a jen dodatečně racionalizovatelné.“¹⁰ Je to etický instinkt, který je zaměřen na individuální stránku jedinečného člověka, narozdíl od životního instinktu zvířat, což je všeobecně platný stádní princip, který však zanedbává jednotlivce. Pouze svědomí je schopno uvést člověka v soulad s morálním zákonem a povýšit se tak na **transcendentní svědomí**, které dává svobodu od pudovosti a svobodu k zodpovědnosti, která je svobodou lidské vůle k používání svědomí. Porozumění svému vlastnímu svědomí, můžeme chápat jako fenomén, transcendující pouhé lidství.

---

⁸ Srov. FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 14

⁹ LINGOVÁ, R., MIHALOVICSOVÁ, H.: *Lidská důstojnost*

¹⁰ FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 21

Zároveň se ovšem jedná o dialog přesahující naši osobu, kdy svědomí je hlas vyšší než člověk a je prostředníkem mezi námi a transcendentí.

Nenáboženský člověk nehledá transcendentno za hlasem svědomí, pojímá svědomí v jeho psychologické fakticitě. Pro něho je hlas svědomí konečnou instancí, před kterou se musí zodpovídat, předčasně se ale zastavil na svém hledání cesty k nalezení smyslu, když se neptá, co je nad ním. Náboženský člověk má oproti tomu navíc odvalu poustoupit dále do neznáma. Nesmí však při přechodu odepřít rozhodnutí druhého člověka k odmítnutí tohoto kroku, neboť svoboda rozhodnutí je posvátná a Bohem vytvořená. Dalším krokem je odvaha přijmout poznané a neskrývat pravdu sám před sebou, např.: chybným pojmenováváním onoho transcendentního hlasu svědomí, které musí nazývat pravým jménem – Bůh.

Láska, společně s religiozitou jsou pod ochranou **studu**, který „zamezuje tomu, aby se něco zcela stalo objektem pro přihlížející.“¹¹ Snaží se předejít situaci, kdy by byla láska či religiozita znesvěcena, proměněna z „Já“ v „Ono“. Jsou intimní a nejvnitřnější, proto se skrývají před veřejností, aby si zachovaly svou pravost.

Všechny tyto principy jsou absolutně individuální – *individuální zákon* a stojí v emocionálním základu a v intuitivní hloubce duchovního nevědomí. Zároveň jsou zcela svobodné sami za sebe a nikdo nemůže ani sám sebe, ani žádného jiného člověka přinutit k naději nebo k tomu, aby chtěl věřit, či dokázal na rozkaz milovat.

3.1.2 *Smysl života*

Život sám se ptá každého jednotlivého člověka po jeho smyslu života. Člověk by mu měl pravdivě odpovídat na tyto otázky svými skutky, činy a zodpovědným jednáním. Lidské bytí je existence odpovědná a duchovně svobodná, proto lze vyvodit, že povahou lidského života je plnit své životní úkoly, čímž se tak stává i odpovědí po něm samém.

Člověk musí svůj smysl života vytrvale hledat. Prvním krokem k naplnění tohoto smyslu bytí je svobodné rozhodnutí k pátrání po něm, protože smysl nelze do situace uměle vložit, i kdybychom po tom sebevíce toužili.¹²

---

¹¹FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 29

¹² Srov. DRAPELA, V.: *Přehled teorií osobnosti*, s. 148

Svůj vlastní životní smysl je nutné hledat v každém okamžiku našeho života a jsme zároveň povinni hledat i nějaký význam – vnitřní smysl oné situace, který je jedinečný a neopakovatelný. Jeho hledání a nalézání je nejdůležitějším úkolem člověka. Je to způsob uspokojování jeho noetických potřeb. Ale především je to zodpovědnost každého jedince, být otevřený v každé situaci a v každém okamžiku, aby mohl plně pochopit jejich smysl.

Smysl nemůže být dán, ale musí být nalezen, samostatně a nezávisle, nemůže být objeven, ale musí být odkryt, smysl nemůže být udělán, musí být spatřen. Stejně tak nemůže určovat ani vychovatel, terapeut, ani pedagog, co je dobré a co špatné.

Pravý smysl nemusí být vždy nalezen, ale v jeho hledání nám pomáhá právě svědomí. *Svědomí* je orgán smyslu, který se dá považovat za schopnost odhalit jediný a jedinečný smysl, skrývající se ve všech situacích každého života.¹³ Do posledního okamžiku svého života nejsme schopni rozeznat, zda jsme našli skutečný a pravdivý smysl svého života, ani pokud jsme byli vedeni svým svědomím.

Univerzálie smyslu, vztahující se k lidskému údělu, jsou dalekosáhlé možnosti uskutečňované prostřednictvím **hodnot**, což jsou všeobecně platné morální a etické principy. Prožívání hodnot každého člověka je zcela individuální a každý člověk má možnost svobodného rozhodnutí, jak se k dané situaci postaví (viz. Příloha I.).

Jak uvádí i Lukasová ve své knize *Logoterapie ve výchově*, dnešní děti nemají vztah k hodnotám. Vidí jen peníze nebo hmotné statky, které si za ně mohou pořídit. Opět jsou jim vzorem dospělí členové rodiny, vychovatelé, pedagogové a trenéři. Do práce se chodí nikoliv kvůli naplňování smyslu života, ale abychom vydělávali peníze, za které je možné vše koupit. Do školy chodíme, abychom našli dobře placenou práci a poté si mohli pořídit vše, co si budeme přát. Takový přístup naprosto postrádá vyšší hodnoty. Kde se v honbě za penězi skrývají pocity krásy a lásky, kde jsou zážitky pravých hodnot, kde je smysl života?

Logoterapie popisuje závislost, smysluplnost rozhodnutí člověka na dvou činitelích:

- **Ad situationem** – mění se v závislosti na situaci a čase;
- **Ad personam** – mění se v závislosti na osobě, či osobách, související s danou situací.

Smysl života není obsažen jen v dosažení vytyčeného cíle, ale i v samotné cestě, která k němu vede.

---

¹³ Srov. FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 57

Vždy musíme mít na zřeteli, že se jedná o konkrétní osobu v určité situaci, jež se nachází právě tady a teď. Pomocí vůle ke smyslu nalézá člověk smysl života třemi různými cestami.

3.1.2.1 Skutky

Smysl nacházíme v samotné činnosti a tvorbě, kdy každá činnost, práce, odpočinek, zábava, kontakt s druhým člověkem mají svůj vnitřní obsah a zároveň svůj jedinečný smysl za předpokladu, že je člověk vykonává altruisticky a solidárně. Naopak to co koná pouze ve vlastní prospěch a pro osobní uspokojení, nemá schopnost transcendovat jeho osobu. V důsledku sebestřednosti, či pro nedostatek zájmu, člověk zbavuje svou práci smyslu a dělá z ní pouze rutinní činnost, často nucenou a bez kvalitních výsledků. Vše co je sobecké postrádá smysl a naopak je smysluplné dělat něco kvůli člověku, či pro hodnotu samou té konkrétní věci.¹⁴

Štěstí a radost jsou kladné pocity, které prožíváme prostřednictvím splnění našich cílů, tedy dovršení nebo dokončení našeho úkolu nebo díla. Bez činnosti, která by nás štěstím a radostí naplňovala, bychom nemohli úspěšně dojít k nalezení našeho smyslu života. Protože právě ve chvílích, kdy prožíváme nezměrnou radost a štěstí, které nás naplňují víme, že smysl života máme právě v tuto chvíli pevně v rukou.

Avšak stejně jako **úspěch**, nelze ani k těmto kladným pocitům přidávat na významnosti a stavit je do popředí jako cíl naší cesty, protože – co z toho pak máme? Jsme šťastní. Proč? Jaký důvod k tomu máme? Vytvořili jsme snad nějaké dílo, podařila se nám nějaká činnost? Máme radost. Z čeho? Co je předmětem radosti? A je to trvalá hodnota, neztratí se, nevyčerpá se? Jsme úspěšní. Co nám to přináší? Je pocit radosti a štěstí trvalý a hodnotný? Na tyto otázky odpovídá logoterapie velmi prostě, radost a štěstí z dobře vykonané práce nebo z úspěšně dokončeného dílčího úkolu nás motivuje k další činnosti. Tedy pocity radosti a štěstí lze nepostradatelně přiřadit k cestě za smyslem života, jako hnací sílu vůle ke smyslu. O to více je potřeba učit děti cítit radost a štěstí z dobře vykonaného úkolu, pomocí pochvaly a naší vlastní radosti, z níž mohou těžit v pozdějším životě.

---

¹⁴ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Mít pro co žít*, s. 15

3.1.2.2 Zážitky pravých hodnot

Obohacující a povznášející pocity a stavy vědomí, které nás posouvají za hranice našeho já a umožňují nám setkání s transcendencí jsou zážitky pravých hodnot.

Láska je dle Frankla nejvyšší hodnotou, která člověku dává klíč k pravému prožívání všech hodnot. Také používá intuici, ale narozdíl od svědomí „láska otevírá to, co ještě není, ale co může být.“¹⁵ Teprve láska je schopna správně vidět osobu v její jedinečnosti a individualitě. Rozhodnutí lásky je nejen ve volbě partnera bez přítomnosti pudů, ale také rozhodnutím pro pravé bytí. To znamená, že „i ten, kdo není milován a nemiluje, může prožít smysluplně svůj život. Avšak ten, kdo miluje a kdo je milován, to má snazší.“¹⁶

Láska má tři roviny.

- a) tělesnou (*Sex*), kdy milujeme to, jak člověk vypadá;
- b) duševní (*Eros*), kde milujeme na člověku to jaký je a
- c) duchovní (*Agape*), směřující k samému jádru milované bytosti, kdy se snažíme o její růst, což je pravá láska.

V pravé lásce jsme však navíc ještě za milovaného zodpovědní, za náš vztah s ním, což dáváme najevo svou věrností.

Konzumní přístup dnešní společnosti však vidí osobu jen jako sexuální objekt. Proto je nutné naučit děti odpovědnosti za partnera a to, že sexualita je pouze jeden z méně důležitých způsobů, jak někomu říci „miluji tě“. Musí pochopit, že to absolutně neznamena pouhou rovinu tělesné existence člověka tak jak je, ale ve své největší hloubce znamená úplnou tělesnou i duchovnou bytost milovaného člověka, tak jak je ve svém celku.¹⁷

Skutečná pravda o smyslu lásky je, „že láska je nějak poslední a nejvyšší, k čemu se člověk může vzepnout.“¹⁸ A to dokládá Frankl i na situaci, kdy se nalézá ve stavu nejvyššího možného utrpení tím, že byl schopen naplnit se pocitem lásky k milující osobě, kterou si vizualizoval před svým duchovním zrakem a uchránil se nejen před utrpením, ale také před smrtí.

Láska je však jen jedna ze stěžejních a nepostradatelných hodnot logoterapie, jejíž schopností je člověka chránit před bolestí, ať už fyzickou nebo duševní.

---

¹⁵ KŘIVOHLAVÝ, J.: *Mít pro co žít*, s. 21

¹⁶ Tamtéž, s. 63

¹⁷ Srov. FRANKL, V.: *A přesto říci životu ano*, s. 48

¹⁸ Tamtéž, s. 47

Další takovou hodnotou je také **umělecké svědomí**, které je označováno za iracionální nevědomou duchovnost, srozumitelně řečeno se jedná o inspiraci, díky které můžeme pochopit **krásu**, jejíž pomocí může člověk uniknout z hrůzné, děsivé nebo bolestivé reality. A čím většímu utrpení jsme vystaveni, tím je pro nás vnímání krásy silnější.

Krása je také jedna z mála věcí, která dokáže potlačit agresivitu. Krása přírody je jedna z forem, která je neovlivnitelná a nepopíratelná člověkem. Tedy ať na ní hledí kdokoli, stále je to krása, narozdíl např. od malířského obrazu, který se nemusí líbit každému a kde záleží na vkusu dané osoby. Dle Lukasové byly právě tyto poznatky experimentálně ověřeny, jak na dospělých (agresivní vězni), tak u dětí (agresivní děti z nápravných zařízení) s kladnými výsledky, kdy byl zkoumán vliv krásna přírody, jako hojivý balzám na duši člověka. Bylo zjištěno, že stejně jako samotná krása přírody, může navíc sport v přírodě zvýšit tento blahodárný účinek na zklidnění.

V neposlední řadě k zážitkům pravých hodnot a tedy k duchovní dimenzi člověka spadá také religiozita, dodávající mu dispozice k **víře** v transcendentním nevědomí. Ve výsledku by to znamenalo, že každý člověk má od počátku svého života vztah k Bohu. Je to tedy osobní schopnost jedince, vycházející z Já, kdy je Já – uvědomělé, kompetentní a zodpovědné. V tom okamžiku religiozita vychází právě z Já, i když je někdy neuvědomovaná. „Právě religiozita nemá pudový charakter, nýbrž charakter rozhodnutí.“¹⁹

Potlačená religiozita je naivní, dětská, avšak nikoli primitivní nebo archaická. Její potlačování však může vést až k neurózám. Religiozita se tedy někdy druhotně pozitivně projevuje na zdravotním stavu nemocných nebo napomáhá znovunabytí duševní rovnováhy traumatem postižených lidí, kteří zažili nebo zažívají nějaké utrpení.²⁰

3.1.2.3 Tragická triáda (utrpení, vina a smrt)

Jedině logoterapie je psychologíí, která se dívá na život člověka i z pohledu nezměnitelných hranic, za něž nemůže nejen člověk, ale ani žádná vědní disciplína. Pokud člověk dosáhne těchto hranic, logoterapie mu nabízí útěchu, lásku a pohled na tuto triádu v pozitivním světle s uměním akceptace svého osudu, tj. nejen s odvahou, ale také s pokorou.

---

¹⁹ FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 41

²⁰ Srov. FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 47

Kdykoliv je člověk vystaven traumatické situaci, kterou nelze odvrátit, je vystaven možnosti pochopit nejvyšší smysl – **smysl utrpení**. Logoterapie jako jediná klade důraz na schopnost člověka se umět vyrovnat s utrpením. Důležitou roli zde hraje také postoj individua k nezvratitelnému osudu. I v beznadějně situaci, proti které je člověk bezmocný, se nalézá pravý smysl. Jde o to, zda je člověk v takové konfrontaci schopen přetvořit sám sebe, dospět, přerůst svou osobnost a tím utrpení změnit ve výkon. Je to „schopnost člověka obrátit osobní tragédii v lidský triumf.“²¹ Každý člověk se s ním setká (např.: fyzická bolest, která ale není nejpodstatnější, především u dětí se jedná o duševní bolest nad výsměchem, nespravedlností nebo bezdůvodností fyzického násilí, v tom smyslu, že „i když jde taková rána vedle, může za takových okolností bolet dokonce více.“²²). Bez něho nemůže dojít k naplnění smyslu, ani k duchovnímu růstu, nestačí jen tvořivost a radost. Je to přeměna v morální vítězství a objevení konečného smyslu života. Očekávat a požadovat heroismus takové nezměrné seberealizace v mezních okamžicích na samé hranici našich sil a možností smíme jen od jednoho jediného člověka, a to pouze nás samých.²³ V rámci logoterapie bychom měli přistupovat k utrpení jako ke zkoušce, která má smysl, protože nám ji klade do cesty života z nějakého důvodu vyšší vůle. Je třeba být schopni rozpoznat smysl v utrpení a i přesto říci životu ano, a nebo právě proto.²⁴

Kromě jiného lze proti utrpení bojovat různými způsoby. A to dle schopností člověka buď humorem, viděním krásy, vděčností, či radostí, kdy i malá radost dokáže potlačit velké utrpení, láskou nebo vírou.

Vina je hlasem svědomí, hlasem, který mluví o odpovědnosti za zlý čin, skutek, rozhodnutí, či z pocitu špatné volby, kterou jsme učinili nebo naopak neučinili. Není to jen náš osobní pocit – tedy souzení sebe sama, ale i druhých lidí, kteří nás obviňují, často neprávem. Jak zacházet s vinou? Nesvádět vinu na ostatní, nezmenšovat svůj podíl a nezbavovat se zodpovědnosti, ale transformovat vinu v proměnu. Výsledkem je duchovní růst. Odčinění je možno lítostí a činy v podobě nápravy nebo odčinění. Pocit viny nás pronásleduje, jako důsledek neuposlechnutí hlasu svého svědomí. Kolektivní vina neexistuje, vina může být pouze osobní.

---

²¹ FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 69

²² FRANKL, V.: *A přesto říci životu ano*, s. 34

²³ Srov. FRANKL, V.: *Co v mých knihách není*, s. 57

²⁴ Srov. FRANK, V.: *A přesto říci životu ano*

„Jsem vinen něčím, co jsem sám spáchal, nebo snad opomenul udělat, ale nemohu být vinen něčím, co udělali jiní lidé, byť to byli mí rodiče nebo prarodiče.“²⁵

I **smrt** je nepostradatelnou součástí lidského života, předpokládá smysl sama v sobě, jelikož bez ní bychom neměli zapotřebí jednat dle nejlepšího svědomí. Tvoří hranici našich možností a tlak, který na nás uvaluje, je důvodem, proč nepromeškat žádný z výjimečných okamžiků našeho života. Je nutno ji vnímat jako pobídku k zodpovědnému chování. „Z mnoha hledisek teprve smrt činí život vůbec smysluplným. Především však nemůže pomíjivost ukončit smysl bytí z toho prostého důvodu, že v minulosti se nemůže nic nenávratně ztratit, spíše vše zůstává trvale uchováno.“²⁶ Vše co jsme v minulosti prožili, udělali nebo s kým jsme se setkali, je navždy neodvratně a nesmazatelně vryto do dějin a bude zachováno.

Není v žádném okamžiku našeho života jediná situace nebo událost, která by bezesbytku postrádala smysl. A tak i utrpení, vina a smrt mohou být přetvořeny v něco pozitivního. Proto by každý člověk měl poctivě svůj smysl života hledat a nikdy se za žádných okolností nevzdat.

3.1.3 Vůle, odpovědnost, poslání

Určením člověka není slast, moc, ani sebeuskutečnění, ale spíše sebenaplňování smyslem.

Člověk má svou vůli a poslání směřovat vždy mimo sám sebe. Vůle ke smyslu je nejvíce připodobněna k naléhavé potřebě naplnit smysl života. Seberealizace je potom druhotný efekt přesahu samotné lidské existence. Opomíjením potřeb noologické dimenze způsobuje problémy v samém jádru lidské osobnosti. Aby člověk dokázal uspokojovat tyto potřeby, je třeba umět uplatňovat vůli ke smyslu.

Pravá vůle ke smyslu je taková vůle, kterou se snažíme konat v rámci našich vlastních svobodných rozhodnutí, a to takových, která činíme odpovědně sami za sebe.²⁷ A o to, aby tuto skutečnost pochopily již děti, se nám jedná především. Pokud člověk postrádá vůli, tento nedostatek nemůže vyvážit ani vysoká míra schopností a dokonalé vnější podmínky. Vůli ke smyslu můžeme chápat jako motivaci k uskutečnění svého vysněného cíle.

---

²⁵ FRANKL, V.: *A přesto říci životu ano*, s. 169

²⁶ FRANKL, V.: *Co v mých knihách není*, s. 15

²⁷ Srov. DRAPELA, V.: *Přehled teorií osobnosti*, s. 148

Ovšem při stanovování takového cíle se musíme vyvarovat toho, aby cíl nebyl příliš vzdálený a tím spíše u dítěte, musíme dbát na časovou dosažitelnost, jinak motivace slábne a vůle k dosažení se vytrácí. Jako správný postup se zdá návrh Lukasové na vytvoření „menších“ dílčích cílů, které nás dovedou až k cíli „hlavnímu“.

Svoboda rozhodnutí je jeden z hlavních axiomů logoterapie, kdy je člověk podmíněně závislý na vnějších podmínkách, které ho do jisté míry ovlivňují. Nicméně je mu dána svoboda volby, zda se těmto podmínkám vzepře nebo se poddá a odevzdá nezvratitelnému osudu.

Existence svobodné vůle člověka je zároveň zárukou jeho zodpovědného chování v důležitých životních otázkách a je také základní lidskou vlastností. Determinismus je zde naprosto vyloučený. Svoboda člověka ne od něčeho, ale k něčemu, ke svobodnému stanovisku ke všemu.

Frankl dále podotýká na svých přednáškových turné po celém světě, že jeho současníci a mládež, čím dále více trpí nudou a s pohledem na dnešní společnost tento trend pouze narůstá. Lidé se snaží pocit bezsmyslnosti umlčet stále většími a většími požadavky na služby v oblasti volnočasových aktivit. Málokterého člověka v dnešní době naplňuje jeho zaměstnání. Volnočasové aktivity se stávají žádanější a čím dál více adrenalinovější, přesto smysl života naplnit nedokážou.

Svoboda člověka je kořenem jeho důstojnosti. Svoboda k uzavření se religiozitě a Bohu je jedna z našich možností, jak si zvolit. Ale co je důležité, je být za svá rozhodnutí plně zodpovědní a tuto zodpovědnost přijmout v celé její obsáhlosti. To znamená být zodpovědný sám k sobě, ale i vůči druhým osobám. Slovy Saint Exuperiho – „stáváš se navždy zodpovědný za to, cos k sobě připoutal.“²⁸ Ať už se jedná o osoby, zvířata, věci, úkoly.

Jak žít smysluplně? Nestranit se životu, ale přijímat ho s otevřeným srdcem i myslí tak, abychom výzvy, které nám nabízí správně pochopili a poté je i uskutečnili. Máme svobodu rozhodnutí změnit sami sebe nebo změnit svět kolem nás. Odpovědné bytí znamená i odpovědně plnit všechny úkoly, které bychom měli dělat stejně důkladně bez rozdílu, ať jsou sebevíce důležité nebo triviální a plnit je k prvnímu možnému termínu, nikoli k poslednímu. Tím se vyvarujeme tlaku, že něco nestíháme, stresu, neurózám a pocitu frustrace.

---

²⁸ SAINT-EXUPÉRY, A.: *Malý princ*, s. 79

Měli bychom odpovědně dělat nepříjemné věci dříve, než ty příjemné a pokud se nám stane něco špatného, pak prosit, aby se nám nestalo už nikdy nic horšího. Především se však musíme naučit vidět to pozitivní a umět být za šťastné okamžiky vděční.

3.1.4 Co člověk nemůže ovlivnit (osud, poslání, bezesmyslnost)

Intrapersonální faktory, zahrnující genetický profil, životní zkušenosti a žebříček hodnot jedince. Tedy vše, co člověk sám nemůže ovlivnit, to jsou definice osudu. Ať už se jedná o biologický osud (tělesná dispozice, postižení), psychologický osud (předchozí zážitky a zkušenosti) nebo sociologický osud (společenské postavení).

Osud je tedy vše, co člověk sám nemůže nijak ovlivnit, ani za předpokladu, že by chtěl. Nezvratitelným osudem je chápána jednak naše genetická výbava, poté naše výchova a také vnější vlivy postavené nad člověka. Tyto vnější vlivy jsou jakési entity představující např. přírodní katastrofy, války, nevyléčitelné nemoci, krach na burze, úrazy, které nám způsobí jiná osoba ad. Nicméně Frankl trvá na tom, že i v případě tohoto nezvratitelného osudu, lze být svobodným, právě tím, že se mu postavíme a rozhodneme se svobodně, jaké stanovisko vůči dané situaci zaujmeme. Zda se mu poddáme a necháme se jím bezvládně unášet, vzdáme se, budeme se utápět v sebelítosti, zášti a tím se zřekneme svobodně své svobody, nebo zda budeme bojovat a přijmeme tuto ránu osudu se vztyčenou hlavou a otevřeným srdcem a přeměníme utrpení ve výkon. Při konfrontaci s nezvratitelným osudem, kdy se setkáváme s utrpením, vinou nebo smrtí, jsou tři cesty, jak tuto krizi překonat:

- „a) víra a důvěra v Boha
- b) soucit a pochopení nejbližšího okolí
- c) vlastní stabilní naplnění smyslu.“²⁹

Tímto stabilním naplněním smyslu je míněno naše poslání na tomto světě. Každý člověk má své místo ve světě, své pravé povolání, svůj úkol, který má vykonat za svého života a nikdo a nic ho nemůže nahradit v naplnění tohoto výjimečného poslání.

---

²⁹ LUKASOVÁ, E.: *I tvoje utrpení má smysl*, s 64

Dle Drappeli, veškeré krátkodobé, přechodné a okamžité způsoby naplňování smyslu, které byl člověk schopen od narození po smrt objevit, by mu měly pomoci nalézt dlouhodobí životní smysl, tj. nalezení individuálního poslání.³⁰ Jinak řečeno k povolání, které ho naplňuje opravdovým osobním uspokojením.

Přestože mnohé ze svého osudu nemůžeme změnit a nemůžeme ovlivnit náš úkol na tomto světě, i přes tato omezení má člověk duchovní svobodu, svobodu postoje, svobodu výběru názoru, svobodu volby, svobodu chování a lidskou důstojnost, které mu nelze odebrat, pokud se člověk svobodně rozhodne, že nepodlehne okolnostem.

V případě, že se člověk podvolí osudu a přestane vnímat jednotu s Bohem, ztratí důvěru ve smysl a může začít o smyslu života pochybovat. Tento stav nazval Frankl existenciálním vakuem. Naproti tomu zoufalství člověka, který svůj smysl nemůže nalézt, je existenciální frustrace, která může postupem času přerůst až do noogenní neurózy, deprese nebo psychosomatického onemocnění, což jsou příčiny mnoha sebevražd. Dále se do existenciálního vakua řadí vnitřní prázdnota, životní nuda nebo ztráta potřeby po hledání smyslu (viz. Příloha II).

Jeden z běžných projevů je tzv. **nedělní neuróza**, která ovšem může přerůst až v noogenní, existenciální neurózu, která ovšem není, dle Frankla, psychopatologický jev, ale duchovní úzkost a vyčerpanost. Nedělní neuróza je všeobecná pochybnost o smyslu života a pocit nesmyslnosti, která se projevuje o volném dni, kdy je člověk zproštěn všech všedních pracovních starostí a povinností a tyto volné chvíle nemá čím vyplnit.

Dle Frankla se dnes opětovaně a stále častěji dnešních lidí zmocňuje pocit nesmyslnosti, který neodmyslitelně doprovází pocit „vnitřní prázdnoty“ – existenciální vakuum³¹. Tento stav se projevuje ve formě nudy (ztráta zájmu o svět) a netečnosti (nedostatek iniciativy něco ve světě změnit nebo zlepšit). Potřeba smyslu, nejdůležitější ze všech lidských potřeb, zůstává nenaplněna, vzhledem k trendu dnešní konzumní společnosti vytvářet stále nové potřeby, které je nutno uspokojovat. Již zde nejde o člověka samotného a o smysluplné naplnění každého života, ale o poptávku a nabídku (ať zboží nebo služeb). Člověk se smrštil na pouhý obchodní artikl, který je schopen vydělávat peníze. A to způsobuje částečně také odcizení tradic a hodnot (závislost, agrese, deprese – zvláště pak u mladé generace).

---

³⁰ Srov. DRAPPELA, V.: *Přehled teorií osobnosti*, s. 150

³¹ Srov. FRANKL, V.: *Psychoterapie a náboženství*, s. 67

4 PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Období pubescence – dospívání, uváděné také jako **starší školní věk** je období, jenž je důležitým mezníkem v životě jedince. Jedná se o věkovou kategorii dětí mezi 11-ti a 15-ti lety, v mezním období s dětstvím na straně jedné a adolescencí na straně druhé, kdy dochází k významným tělesným i duševním změnám. Tyto změny jsou velmi rozmanité a jejich intenzita i doba trvání je individuální. Z pohledu psychologie se jedná o velice kritické a rizikové období.

Toto období je rozděleno na dvě části, **prepubertu** a **vlastní pubertu**.

Prepuberta, jinak také první pubertální fáze, se vyskytuje u dívek v průměru asi od 11-ti do 13-ti let. Projevuje se mírnou růstovou akcelerací, prvními sekundárními pohlavními znaky a první menstruací. Uvádí se, že u chlapců je celá fáze asi o jeden rok opožděna.

Vlastní puberta, nebo-li druhá pubertální fáze je završení celkového tělesného růstu a začátek reprodukční schopnosti.

V pubertě dochází k rychlému nárůstu a změně ve funkci žláz s vnitřní sekrecí, které podmiňují fyziologické zrání, tedy vývoj druhotných pohlavních znaků, růst hrtanu a tedy i mutace hlasu, zvětšuje se sekrece potních a mazových žláz, čímž vzniká akné. Její ukončení nastává ve chvíli, kdy je jedinec schopen reprodukce. U dívek je to první ovulací a u chlapců zahájením spermatogeneze. Dále také ukončením vývoje skeletu, svaloviny a tukových tkání.

U dětí v pubertě dochází nejen k rychlé změně v tělesné stavbě, ale i ke změně psychologické, kdy je období dospívání charakterizováno novými silnými pudy a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly. Rozdíl mezi pohlavími je ještě výraznější, než u tělesného vývoje, dívky jsou o mnoho vyspělejší, než-li chlapci a díky tomu dochází k veliké diferenciaci schopností.

Vyvíjí se formálně abstraktní a logické myšlení, na jejichž základě jsou děti schopny sami předkládat důkazy, vytvářet hypotézy a jejich kombinace (hypoteticko-deduktivní usuzování), závěry a soudy i bez předchozí konkrétní zkušenosti.

Začátek dospívání je i zahájením závěrečného stadia vývoje a tedy zrodem formálních operací. Myšlení se začíná podobat tomu dospělému, i když může být v jiném stadiu rozvoje.

V negativním smyslu se dostavuje emoční labilita a pocit nejistoty se snahou zařadit se do světa dospělých, který je na druhé straně ještě nepřijímá a proti němuž se bouří.

Dospívání sebou přináší hledání identity a intimity. V tomto věku si již děti začínají uvědomovat svou jedinečnost a osobitost. Vyžadují od okolí a především od dospělých, aby jim projevovali dostatek důstojnosti, úcty, důvěry a převedli na ně část odpovědnosti. Sestavují si vlastní žebříček hodnot a vytváří nové sociální vztahy, především s dospělými mezi kterými si hledají vzory.

Morální rozvoj dle Kohlbergových stádií morálního vývoje se nachází u bodu, kdy se utváří a upevňuje smysl pro povinnost, spravedlnost a zákonnost. Pravidla považují za proměnná. Morální a etické zásady jsou spojovány a uspořádávány do filozofie daného dítěte.

V tomto období dochází k postupnému citovému vývoji, kdy při dobrém působení školy a rodiny může dojít k přerodu od konkrétních operací k formálnímu myšlení. Tedy od zaměření se čistě na realitu k představě nebo vyvození možné situace. Jedná se o základ pro citový a hodnotový rozvoj osobnosti jedince a k rozkvětu jeho socializace a integrace ve společnosti dospělých.

Stejně tak se jeho myšlení začíná upínat k budoucnosti a odpoutává se od přítomnosti a minulosti, směřujíc k autonomii a tedy pro nás i důležitému kroku, k nabytí zodpovědnosti za svůj život. Je to tedy zlomové období, které je důležité nejen k rozvoji hodnot, ale i začátek vývoje schopností plně pochopit pojmy logoterapie.

Biologické, psychické a noetické změny probíhají ve vzájemné závislosti, ovšem nejedná se o souběžný vývoj. Některý jedinec může být fyzicky již vyspělý, ovšem psychicky a noeticky je stále na úrovni dítěte, stejně tak se může jednat o předčasnou psychickou a duševní vyspělost, nikoli však vyzrálou v tělesném rámci.

V tuto chvíli je důležitý pro správný vývoj rodinný základ a stabilita, aby nedocházelo k rigiditě a egocentrismu. Má zde veliký vliv sociální skupina vrstevníků, v níž se dítě pohybuje. Ta, v tomto období, přebírá převážný vliv na utváření osobnosti a upozaduje jakýkoli vliv rodiny. Ovšem i tento vliv sociálních skupin může mít jak pozitivní, tak negativní charakter.

Rychlost vývoje a schopnost vůbec dosáhnout určitého stupně psychické a noetické vyspělosti závisí na daném jedinci a tudíž je naprosto individuální.

Ztráta vlivu jak rodiny, tak školy, což jsou autority proti nimž se děti v tomto období bouří, je trendem dnešní doby.

Následkem vlivu technologických a kulturně-společenských změn se zvýšila intenzita problémů, které mladí lidé mají (volba povolání, rozvod, smrt v rodině ad.). „V překotném tempu dnešního života je třeba řešit tyto intrapsychické problémy a z nich plynoucí meziosobní konflikty včas a s plným pochopením lidských potřeb, má-li se předejít neblahým následkům.“³²

4.1 POCHOPENÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT

Proto, abychom mohli zařadit logoterapeutické hodnoty do výuky na 2. stupeň základní školy, je potřeba znát kromě rámcového vývoje dětí i jejich schopnost toto téma pochopit. Na základě výzkumů a testů psychologů celého světa jsem shrnula u jednotlivých logoterapeutických hodnot vhodnost zařazení do výuky následovně.

Pojem **smrti** jsou děti schopny chápat v celé její komplexnosti, stejně jako dospělí, od začátku pubescence. Mladší děti totiž nejsou schopny pochopit smrt jako konečnou, ale naopak jí chápou jako zvrátitelnou událost. Každé dítě prožívá zármutek nad ztrátou milované osoby nebo zvířete jinak. Na zřeteli musíme brát především to, že dítě se vyrovnává se smrtí jinak než dospělý a také mnohem intenzivněji, ať už se jedná o zlobu, frustraci, vnitřní prázdnotu, či strach. S přihlédnutím k jejich dosavadní zkušenosti se smrtí nebo vlivu rodiny a její otevřenosti hovořit o tomto tématu, je její znalost a chápání v rámci věkové skupiny velice různorodá. Dříve se doporučovalo děti ušetřit nejen hovorů o smrti, ale také je vyčlenit z okruhu truchlící rodiny. Bylo a mnohdy stále ještě je, vštěpováno dětem, že mají být silné, negativní pocity potlačovat, smutek neprojevat na venek a dusit v sobě. To ovšem vede k patologickým jevům jako je nízká sebeúcta, deprese, projevy vzteku, agrese a destruktivní chování.³³ Dnes ovšem nemůžeme děti od smrti odstříhnout. Vlivem medií, sociálních sítí a počítačových her jsou se smrtí seznamovány čím dál tím mladší děti. Nesmíme ani opomenout blízké setkání se ztrátou milovaného mazlíčka nebo blízké osoby, ať již vlivem stáří, nemoci nebo nehody. Proto by bylo více než vhodné její zařazení v rámci povinného vzdělávání.

Děti starší 10-ti let a především děti v období pubescence o smrti více přemýšlí a mají k ní mnoho otázek, ať už obecného charakteru, tak v konkrétních případech, kdy se jich nějakým způsobem dotýká.

---

³² DRAPELA, V.: *Vybrané poradenské směry*, s. 7

³³ Srov. GOLDMAN, L.: *Jak s dětmi mluvit o smrti*, s. 82

Ještě začátkem pubescence se u některých dětí můžeme setkat s tzv. magickým myšlením, kdy se dítě ze smrti blízké osoby obviňuje. Viny za smrt berou na sebe, aby byly schopny nastalou situaci snáze pochopit.

Dalším kritickým bodem je traumatický zármutek, kdy dítě nemůže truchlit, jelikož je pohlcováno strachem, že stejná nehoda, či nemoc by mohla potkat někoho dalšího nebo dokonce jeho samotného.

Proto je tolik důležité s dětmi o smrti otevřeně hovořit a vytvořit správné prostředí pro kladení dalších otázek. (viz. Příloha III)

Pokud jde o **vinu**, jak jí chápe logoterapie, je její pociťování úměrně závislé na schopnosti umění se vcítit do **utrpení** jiného člověka. Tedy, aby dítě mohlo pochopit vinu, musí zároveň chápat i utrpení. „Vinu nejsme schopni pociťovat již od narození. Jedná se o emoci, která nastupuje až spolu s vyšším kognitivním i emocionálním vývojem a vývojem svědomí.“³⁴ Plný dopad svědomí, v podobě projevení se pocitů viny, se vyvíjí již na 1. stupni ZŠ. I v tomto případě je pochopení a cítění viny a utrpení závislé na interakcích v rodině a sociální skupině, v níž se dítě pohybuje. Na tomto vývoji by se však měla podílet i škola, jako povinně navštěvovaná instituce, vyplňující většinu z časové dispozice dne dítěte.

Vnímání **krásy** je schopnost jedince rozpoznávat ji v uměleckých i neuměleckých dílech jako je příroda, práce, hra nebo sportovní aktivita a tato schopnost se rozvíjí již od předškolního věku vlivem rodiny a poté i ve školce, škole, školských i mimoškolských zařízeních.

Ohledně logoterapeutické hodnoty v podobě **víry**, která je součástí duševní dimenze osobnosti, je Frankl přesvědčen, že se s ní člověk rodí a potlačená nebo neuvědomovaná religiozita může způsobovat neurózy (viz. str. 18). Proto se mi i v tomto případě jeví zařazení víry v určité podobě do vzdělávacího systému ZŠ nezbytné pro zdravý vývoj osobnosti. Ovšem vzhledem k přístupu k výuce náboženství v Česku, je tato oblast značně problematická. Osobně nevidím v blízké budoucnosti vůli ani snahu o zařazení výchovy a vzdělávání k víře na státních základních školách.

---

³⁴ MAJEROVÁ, P.: *Vnímání viny odsouzených k trestu odnětí svobody*, s. 26

Láska, jako logoterapeutická hodnota, je velmi obsáhlé téma, zahrnující jednak pochopení přesahu lásky k Já a překročení hranice k jiné bytosti, případně její transcendenci, a také porozumění lásce v celém jejím rozsahu od nejnižší sexuální majetnické podoby, po nezištnou a všeobjímající lásku k Bohu. Její chápání je v určitém rozsahu včleněno i do vnímání dětí v předškolním věku. Ohledně žáků staršího školního věku, dostává nenadálé přesahy, jak v podobě sexuální, tak v podobě platonické, ale i transcendentní. Její výuka a správné pochopení v celé její obsáhlosti se dá pojmut i jako preventivní metoda správného přístupu k partnerství a zodpovědnému rodičovství, přesto je třeba děti seznámit i s jejím významem tak, jak jí chápe logoterapie.

5 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT NA 2. STUPNI ZŠ

5.1 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Jedná se o kurikulární dokument na státní úrovni pro vzdělávání žáků od 3 do 19-ti let, zakotvený v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. RVP ZV je otevřený dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) pro tvorbu výchovných a vzdělávacích strategií ve školních vzdělávacích programech (dále ŠVP), jehož obsah je možné měnit a upravovat dle individuálních potřeb a zájmů společnosti, zkušeností pedagogů a žáků. V RVP ZV jsou stanoveny obsahy a okruhy učiva, které se dále rozpracovávají v ŠVP. (viz. Příloha IV)

Jeho úkolem je navodit plynulý přechod mezi předškolním a středním vzděláváním. Vymezuje rámcové vědomostní oblasti, které by měl zvládnout žák při povinné školní docházce, jak v rámci obsahové a kompetentní, tak zájmové oblasti, nejen s ohledem na individuální potřeby žáků, ale také se zřetelem na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Dále vymezuje průřezová témata a standardy jednotlivých vzdělávacích okruhů a vytváří nové povinně volitelné předměty, dle aktuálních potřeb žáků. Jedním z jeho aspektů je mimo jiné i podpora vytváření vhodného, komplexního, tvůrčího, podnětného a pozitivního sociálního, emocionálního a pracovního klima, pomocí správně volených metod výuky: „Přátelská a vstřícná atmosféra vybízí žáky ke studiu, práci i činnostem podle jejich zájmu a poskytuje jim prostor a čas k aktivnímu učení a k plnému rozvinutí jejich osobnosti.“³⁵

Základní vzdělávání, které vymezuje RVP ZV, se týká povinné školní docházky, kterou musí absolvovat všechny děti dle § 36 až § 43 zákona č. 561/2004 Sb. a je obsahově, didakticky a organizačně rozděleno do 1. a 2. stupně, tak aby odpovídalo specifickým potřebám věkové skupiny dětí. Pro tuto práci se omezím pouze na specifikaci 2. stupně.

---

³⁵ RVP ZV, s. 9

„Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie.“³⁶

Cílem je u žáků dosáhnout určitého stupně schopnosti učení, tvořivého a kreativního myšlení, komunikace, spolupráce, zvnitřnění si hodnoty člověka a jeho činností, individualizace a zodpovědnosti, důstojnosti, vnímání a projevení pozitivních citů, za pomoci následujících devíti vzdělávacích oborů, z nichž následně tvoří jednotlivé školy v rámci ŠVP konkrétní předmět, případně předměty.

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)
- Průřezová témata (Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova)

5.2 ZAŘAZENÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT DO VÝUKY

„Základní problém hodnotové výchovy je ovšem problém filozofický. Pokud hovoříme o „výchově k hodnotám“, vždy se to nějak týká pořadí hodnot v životě člověka. Jestliže hovoříme o nějakých hodnotách, ke kterým chceme vychovávat, předpokládá to vědomí nějakého objektivního pořadí hodnot nebo alespoň společenského konsensu o etickém významu konkrétních postojů, vztahů a jednání.“³⁷ Logoterapie je výchovou k odpovědnosti, proto pedagog nesmí vnucovat své hodnoty, ani jejich pořadí žákům. Jeho úkolem je vysvětlit jim jejich problém nebo situaci a ukázat možnosti, ovšem volba zůstává na žákovi.

---

³⁶ RVP ZV, s. 8

³⁷ KAPLÁNEK, M.: *Nauka o volném čase*, s. 42

Další úskalí při implementaci hodnot do vzdělávacího programu škol „je úsilí o normativní prezentaci hodnot, o kterých jsme tradičně přesvědčeni, že patří k našemu kulturnímu dědictví.“³⁸

To způsobuje nejen snahu o zobecňování a minimalizaci hodnotového systému, ale především bez racionálních důvodů a emočního vlivu pozitivních vzorů a autorit, postrádají děti dostatek jakékoli motivace předkládané normy respektovat.³⁹ Ovšem v rámci RVP ZV je zařazena jako doplňující obor Etická výchova, která je jednou z praktických a využitelných předmětů, jak dosáhnout kvalifikace žáků nejen v podobě seznámení se, ale především zvnitřněním hodnotového systému a jejich následná schopnost etického rozhodování. Nicméně tento předmět není součástí povinného základního vzdělávání a i když obsahuje většinu náležitostí jako výuka logoterapeutických hodnot, není plně identický.

V rámci schématu RVP ZV se nám naskýtá několik způsobů aplikace logoterapeutických hodnot do výuky žáků na 2. stupni. Logoterapeutické hodnoty není vhodné z hlediska jejich obsahu vytrhovat jako samostatný předmět. Pro jejich aplikaci se nabízejí následující varianty:

1. zavedením do jedné vzdělávací oblasti;
  - a) s aplikací do všech předmětů náležejících dané oblasti;
  - b) zavedením do jednoho předmětu;
2. zahrnutí do průřezových témat;
  - a) zavedením do jednoho nebo více existujících průřezových témat;
  - b) vytvoření samostatného průřezového tématu.

Za pomoci RVP ZV jsem porovnála obsahy a náplně jednotlivých tematických okruhů s logoterapeutickými hodnotami. Díky tomu jsem vyčlenila nevhodné a vhodné okruhy nebo předměty k přímé aplikaci logoterapeutických hodnot (viz. Příloha V).

Pro ucelené zpracování se jeví jako nejvhodnější metoda vytvoření samostatného průřezového tématu. Nicméně logoterapeutické hodnoty jsou kompatibilní a snadno zapracovatelné do již existujícího průřezového tématu Osobnostní a sociální výchovy, která zasahuje do stejných vzdělávacích oborů. Proto by mohlo být vytvoření nového průřezového tématu nadbytečné.

---

³⁸Tamtéž, s. 42

³⁹Srov. KAPLÁNEK, M.: *Nauka o volném čase*, s. 42

Z mého pohledu se však jako nejsnazší jeví cesta doplnění Etické výchovy a její následné začlenění do okruhů povinného vzdělávání. Jako nejvhodnější doporučuji Etickou výchovu zařadit jako předmět do oboru Člověk a společnost.

5.3 NÁVRH ZMĚNY OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY

Vzhledem k tomu, že se jedná o průřezové téma, jeho obsah je zahrnut v určité podobě v každém z okruhů nebo předmětů, pro něž je určen. Jeho posláním je utváření osobnosti žáka, dle jeho individuálních potřeb tak, aby byl způsobilý plně využít své schopnosti a vědomosti k nalezení smyslu života.

„Specifikou Osobnostní a sociální výchovy je, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žakovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života.“⁴⁰ Jejím úkolem je nejen pomáhat každému žákovi tak, aby našel svou vlastní cestu k naplňování smyslu života, ale také aby dokázal nalézat smysl v každém okamžiku a to pomocí logoterapeutických hodnot.

Osobnostní a sociální výchova se zaměřuje na osobnostní, sociální a mravní rozvoj osobnosti každého jedince. Vhodnost a důležitost určitého tématu určuje pedagog, dle schopností žáků a propojenosti s aktuálně probíranou látkou. Jako příhodné je pro zařazení do výuky daného tématu vhodnost použití motivačních her, cvičení, modelové situace nebo diskuze dle principů Filozofie pro děti s patřičnou reflexí.

Vztah k jednotlivým vzdělávacím oblastem a předmětům je následující:

1) Jazyk a jazyková komunikace – propojení schopnosti každodenní komunikace se zohledněním daného smyslu konkrétní životní situace, především v sociálních interakcích týkajících se smrti, utrpení, viny a lásky.

2) Výchova k občanství – včlenění pojetí jedince jako jedinečné zodpovědné osobnosti se vztahy k dalším lidem formou lásky, případně viny.

3) Člověk a příroda – dotýká se evoluce lidského chování, ukazuje konečnost života, formou zodpovědnosti za své jednání ve vztahu k přírodě a živým bytostem učí ekologickému myšlení a vede k možnostem psychohygieny pomocí vnímání krásy přírody.

---

⁴⁰ RVP ZV, s. 109

3) Umění a kultura – je zaměřeno na krásu, nejen v pocitové, ale i kreativní podobě a její schopnost psychohygieny a sebevyjádření lásky, víry, smrti a utrpení uměleckou formou.

4) Člověk a zdraví – ve spojitosti s fyzickým zdravím se dotýkáme tématu utrpení, smrti a tělesné lásky, na psychické rovině je uváděno propojení s psychohygienou a krásou, láskou na různé rovině sociálních vztahů a v dušení dimenzi reflektujeme na víru, lásku a vinu, to vše s cílem vytvoření zdravé, odolné a zodpovědné osobnosti.

5) Člověk a svět práce – zejména se snažíme o pochopení smyslu utrpení a viny v různých pracovních situacích, zejména pak v období nezaměstnanosti.

5.3.1 Pochopení logoterapeutických hodnot jako kompetence

V osobnostním rozvoji se snažíme o kladné sebepoznání a sebepojetí jako duchovní bytosti se schopností sebetranscendence, pomocí logoterapeutických hodnot. Usilujeme o přijetí zodpovědnosti za sebe a své jednání, zároveň schopnost překonávat pocity viny a její přetvoření v pozitivní skutky a jednání. Obsahem je také seberegulace, cvičením sebekontroly, sebeovládání a psychohygieny, za pomoci umění vnímat krásno a pochopení pravého smyslu lásky. To by mělo pomoci snáze zvládat utrpení a smrt. Jedná se také o výchovu ke správnému a zodpovědnému využívání času, s důrazem na vytváření osobních cílů jako motivační hnací síly. Zároveň učíme děti vnímat, chápat a aktivně vyhledávat a tvořit krásu.

Sociální rozvoj osobnosti podporujeme budováním hodnotných multikulturních vztahů s lidmi na různých úrovních lásky (např.: přátelství a partnerství), díky kterým máme schopnost rozvíjet svou osobnost a nalézat svůj smysl života.

Komunikace zahrnuje nejen verbální vyjadřování, ale také řeč těla. Promítají se v ní naše postoje a hodnoty tím, jak se chováme k druhým lidem, ale také k předmětům, živočichům a životnímu prostředí. Včleněním logoterapeutických hodnot do výuky nabývá žák schopnost zodpovědně přistupovat ke svým postojům. Důležité je naučit žáky vést smysluplný dialog, založený na aktivním naslouchání a přijímání jedinečnosti každé lidské bytosti. Smyslem je naučit děti správné reakce a postupy v krizových situacích (např.: telefonáty na linku bezpečí, hasiče, záchrannou službu, policii ad.), ale také na úrovni osobní konfrontace (např.: omluva, vysvětlení, řešení konfliktů, žádost ad.).

Je nutné se však zabývat i tématy jako jsou pravda a lež nebo předstírání v komunikaci, asertivní jednání, obrana proti manipulativnímu jednání nebo agresivnímu chování.

Největší důraz však klademe na morální rozvoj osobnosti. Jedním z klíčových témat je řešení problémů, pomocí názorných ukázek a příkladů, které se týkají života jedince (např.: sociální vztahy a role ve společnosti, učení, práce, volný čas, seberegulace, problémy v rodině – rozvod, smrt, vážná nemoc ad.).

Je důležité, aby kromě zodpovědnosti za své činy a rozhodnutí, děti chápali i smysl každé situace jako možnosti hledání smyslu – každá situace nám má něco sdělit, nějak na ní musíme adekvátně reagovat a postavit se k ní.

Druhé klíčové téma je učení dětí správnému přístupu k hodnotám, svým i druhých lidí, dokázat zaujmout ke každé situaci nějaké stanovisko s neustálým zřetelem na hledání smyslu. Dále jsou to postoje k druhým lidem a jejich chování v zásadách logoterapie – zvnitřnění si smyslu lidské důstojnosti, akceptace náboženských nebo nenáboženských postojů, obecné povědomí o zodpovědnosti a zodpovědném chování a jednání, ad. V rámci vědomostí, dovedností a schopností žákům pomáhá zařazení logoterapie do výuky správně porozumět mezilidským vztahům, upevňuje jejich sociální chování, učí náležitě pochopit význam negativních situací jako je utrpení a smrt, uschopňuje žáky k otevřenému postoji vůči smyslu života, přispívá ke zvládnutí kompetence k učení a psychohygieně.

V oblasti postojů a hodnot se snažíme přispívat k pochopení lidské důstojnosti, propojením utrpení a empatie, podporujeme porozumění jedinečnosti každého člověka a okamžiku, vychováváme k ekologickému cítění, učíme jak si vytvářet pozitivní hodnoty v lásce a víře a nacházet životní smysl v kráse a lásce.

5.4 NÁVRH ZAŘAZENÍ ETICKÉ VÝCHOVY DO POVINNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Etická výchova je zařazena mezi doplňující vzdělávací obory, tedy její zařazení do ŠVP je pouze v pravomoci každého jednotlivého ředitele. Etickou výchovu má v současné době ve svých ŠVP zařazenou 56 škol v ČR, z toho pouze 4 školy jí mají jako samostatný povinný předmět a 12 škol jako předmět volitelný. Zbylé školy mají etickou výchovu buď jako integrovaných předmět, kroužek, projektové dny ad. aktivity. (viz Příloha VI; VII)

Etická výchova je komplexním a průřezovým předmětem, který vede dítě k otevřené komunikaci, aktivnímu naslouchání, úctě k lidské osobnosti a její jedinečnosti, multikulturním vztahům, asertivitě, učí obraně před manipulací a fair play. Zároveň vede děti k hledání pozitivních vzorů, podporuje pozitivní působení televize a médií. K jednomu ze stěžejních témat patří i smysl a cíl života, postoje a zodpovědný život.

Pomáhá dětem iniciativně a tvořivě se zapojovat do běžného života, ale učí i o důležitosti spolupráce, pomoci druhým, přátelství, ale také o válkách, bídě a utrpení. Aplikovaná etická výchova zahrnuje:

- etické hodnoty (**odpovědnost, smysl života**, mravní zásady, **hodnoty**, ctnosti, svědomí)
- sexuální zdraví (zodpovědný sexuální život, **láska**)
- rodina (vlastní rodina, její pravidla, práva, povinnosti, role, hodnoty rodiny, komunikace mezi členy, úcta)
- duchovní rozměr člověka (obrana proti sektám, vzájemná tolerance, světonázory ostatních)
- ekonomické hodnoty (hospodaření s penězi, národní hospodářství, vztahy mezi ekonomikou a etikou, ekonomické ctnosti)
- ochrana životního prostředí a přírody (úcta k životu, citový vztah k přírodě, **vnímání krásy**, zodpovědnost za životní prostředí)

Navíc bych navrhovala zařadit do osnov etické výchovy specifické téma smrti v blízké rodině, čímž bych rozšířila buď téma rodiny nebo navázala na globální problémy o bídě, válkách a smrti, kterými se zabývá jedna z kapitol.

6 ZÁVĚR

Veškerá práce Viktora Emanuela Frankla, ať už se jedná o existenciální analýzu, smysl života nebo logoterapeutické hodnoty, je jedinečná. Jsou to nepostradatelné zásahy do vývoje psychologie a psychoterapie, bez nichž by byl svět o mnoho prázdnější a nesmyslnější místo. Převratné způsoby léčby psychických poruch, ale také jejich prevence, na kterých mají podíl i mnozí Franklovi žáci, je jedinečná především tím, že přistupuje k člověku individuálně, humánně a veskrze lidsky.

V práci jsem představila vznik a vývoj logoterapie prostřednictvím jejího zakladatele Viktora E. Frankla a jeho následovníků nejen ve světě, ale i v českém prostředí. Dále jsem se pokusila předložit logoterapii a její hodnoty tak, aby byly snadno pochopitelné a prakticky využitelné nejen přímo ve vyučování, ale i v praxi mimo ZŠ v běžném životě dětí, ale i samotných pedagogů.

Smysl života, na který poukazuje nejen Frankl jako na hybnou sílu našich životů, ale také varovná upozornění ze strany jeho žáků na bezsmyslnost, která zahltuje naši konzumní společnost, je jistě nepřehlédnutelnou kapitolou psychologie nejen pro terapeuty, sociální pracovníky, ale také pro pedagogy. Není to pouze smysl života jako takový, ale především logoterapeutické hodnoty, které jsou nedílnou součástí tohoto psychologického směru. Logoterapeutické hodnoty můžeme považovat za jednotlivé cesty, které nás mohou dovést ke kýženému cíli. Jako je každý člověk jedinečný, tak i jeho cesta po hledání smyslu je výjimečná, ať je to za pomoci lásky, pravého přátelství, zážitků pravých hodnot, víry v Boha nebo uměleckého ducha, živící se krásnem. Pomocí našich cest za hledáním a udržením smyslu života bojujeme proti utrpení, smrti, pocitům viny a ztrátě smyslu žití.

V možnostech této práce jsem představila vývoj skupiny dětí v pubertě, tedy ve starším školním věku, abych byla schopna určit, zda jsou schopny již v tomto věku pochopit a přijmout předkládané logoterapeutické hodnoty. Věková skupina starších školních dětí je dle získaných poznatků z vývojové psychologie velice rizikovou skupinou dětí. Období pubescence je nejlabilnější období vývoje dítěte, kdy je prevence a přímé působení pedagogů nejdůležitější pro jeho správný vývoj. Zároveň v tomto období dítě dokáže porozumět všem logoterapeutickým hodnotám a dále je umí aplikovat na konkrétní situace a problémy.

Logoterapeutické hodnoty lze aplikovat i v určité míře a podobě ve výuce a výchově mladších dětí, ale dle zjištěných skutečností, je starší školní věk nejvhodnější, jelikož děti jsou schopny pochopit všechny logoterapeutické hodnoty v jejich šíři, celistvosti a propojenosti, tedy lásku, krásu, víru, vinu, utrpení i smrt.

V této práci jsem se snažila představit jednu z možností výchovy a vzdělávání ke smyslu jako prevenci proti existenciálnímu vakuu a pocitu bezsmyslnosti u dětí ve věku od 11-ti do 15-ti let. Představila jsem možnost, jak aplikovat v RVP ZV logoterapeutické hodnoty v rámci stávajících vzdělávacích oblastí a oborů.

Tento postup jsem zvolila, nejen z důvodu stanovení jasných osnov a postupů, které poskytuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, ale především z níže uváděných zjištění, která mě vedla k návrhu legislativních změn. Jedná se o přístup jednotlivých ředitelů ZŠ, který je vede, respektive nevede, k zařazení doplňujících vzdělávacích oborů do časové dispozice povinných či volitelných předmětů, které by logoterapeuticky vedly jejich žáky. Každý ředitel, ale především každý pedagog, by měl mít zájem a být schopen si uvědomovat nebezpečí a problémy, kterým jsou vystaveni jejich svěřenci v období puberty. Měli by být seznámeni nejen s těmito riziky, ale také s řešeními a preventivními opatřeními, která mohou aplikovat přímo ve vyučování.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si skutečnost, že aplikace etické výchovy přímo do vyučování je velice důležitá, již začíná uvědomovat a snaží se podněcovat nejen vedení jednotlivých škol a pedagogů, ale i rodiče žáků. Proto by i další podněty měly směřovat právě z ministerstva a úprava RVP ZV je jedna z možností, jak toho docílit.

Protože žijeme v době, kdy pocitu bezsmyslnosti neuniknou ani děti, měli bychom jako pedagogové věnovat náležitou pozornost správnému vedení a výchově. Nestačí pouze zprostředkovávat vědomosti a poskytovat kusé informace, ale nýbrž také zdokonalovat svědomí tak, aby člověk dovedl naslouchat a aby vyslyšel potřebu, která se nalézá v každé situaci a v každém okamžiku našich životů.

SEZNAM LITERATURY

ANDRLOVÁ, M. *Současné směry v české psychoterapii*. Praha: Triton. 2005. ISBN 80-7254-603-1.

Dospívání. [online]. WikiSkripta, projekt sítě lékařských fakult MEFANET. ISSN 1804-6517. Posl. úpravy 23. 9. 2015 [cit. 2015-12-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>>.

DRAPELA, V. J.; HRABAL, V. a kol. *Vybrané poradenské směry: Teorie a strategie*. Praha: Karolinum. 1995. ISBN 80-7184-011-4.

DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Praha: Portál. 2011. ISBN 978-80-262-0040-6.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Vyd. 3. Praha: Portál. 2010, ISBN 978-80-7367-725-1.

FRANKL, V.E. *A přesto říci životu ano*. 2. opr. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2006. ISBN 80-7192-848-8.

FRANKL, V. E. *Co v mých knihách není*. Brno: Cesta. 2013. ISBN 978-80-7295-166-6.

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta. 1996. ISBN 80-7295-085-1.

FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. Brno: Cesta. 2007. ISBN neuveden.

FRANKL, V. E. *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta. 1998. ISBN 80-85319-80-2.

FRANKL, V. E. *Teorie a terapie neuróz: úvod do logoterapie a existenciální analýzy*. Praha: Grada Publishing. 1999. ISBN 80-7169-779-6.

FRANKL, V. E.; LAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*. Brno: Cesta. 2011. ISBN 978-80-7295-137-6.

GOLDMAN, L. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Praha: Portál. 2015. ISBN 978-80-262-0819-8.

HLAVINKA, P. *Daseinsanalýza*. Praha: Grada Publishing. 2008. ISBN 978-80-247-2132-3.

KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase: studijní texty pro pedagogy volného času*[online]. 2016 © DocPlayer.cz. České Budějovice. 2011 [cit.2015-04-18]. Dostupné na WWW: <<http://docplayer.cz/820019-Jihoceska-univerzita-teologicka-fakulta-katedra-pedagogiky-michal-kaplanek-nauka-o-volnem-case.html>>.

- KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie: existenciální analýza jako hledání cest*. Praha: Grada Publishing. 2014. ISBN 978-80-247-4346-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů. 1994. ISBN 80-85495-33-3.
- LANGMEIER, J.; LANGMEIER, M.; KREJČOVÁ, D. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. Praha: H&H. 1998. ISBN 80-86180-03-4.
- LINGOVÁ, R.; MIHALOVICSOVÁ, H. *Lidská důstojnost* [online]. © 2011 Centre for Modern Education. 2012 [cit. 2015-11-15]. Dostupné na WWW: <<http://app.filozofieaetika.cz/default.aspx?id=74>>.
- LOUČKA, M. *Koncept smrti u dětí – souvislosti vývoje* [online]. Brno. 2009. [cit. 2015-01-14]. Diplomová práce. Masarykova universita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie. Vedoucí práce J. Vančura. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/135398/fss_m/Koncept_smrti_u_deti_-_souvislosti_vyvoje.pdf>.
- LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl: Logoterapeutická útěcha v krizi*. Brno: Cesta. 1998. ISBN 80-85319-79-9.
- LUKASOVÁ, E. *Logoterapie ve výchově*. Praha: Portál. 1997. ISBN 80-7178-180-0.
- MAJEROVÁ, P. *Vnímání viny odsouzený k trestu odnětí svobody* [online]. Praha. 2010 [cit. 2015-02-26]. Diplomová práce. Karlova universita. Filozofická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce V. A. Polišínská. Dostupné na WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/89263/>>.
- MARTINÁKOVÁ, H. *Etická škola* [online]. Etická výchova, o.p.s. pod záštitou MŠMT. 2013 [cit. 2016-01-14]. Dostupné na WWW: <<http://etickavychova.cz/eskola/>>.
- PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing. 2006. ISBN 80-247-0871-X.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha. © 2013 – 2016 MŠMT [cit. 2015-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.
- RAŠKOVÁ, M. *Děti mladšího školního věku a jejich pojmání lásky, partnerství, manželství a rodičovství* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. © 2001 – 2013 [cit. 2015-01-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006010403>>.
- SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. 14. vyd. Praha: Albatros. 2014. ISBN 978-80-00-03424-9.

SOUDKOVÁ, M. *Psychologie pomáhá každodennímu životu*. Brno: Doplněk. 2004. ISBN 80-7239-164-X.

ŠEVČÍKOVÁ, H. *Pocity viny matek v období vzdoru* [online]. Brno. 2009

[cit. 2015-03-09]. Diplomová práce. Masarykova universita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie. Vedoucí práce L. Lacinová. Dostupné na WWW: <https://is.muni.cz/th/65308/fss_m/Sevcikova_Hana.txt>.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I   Postojové hodnoty podle Lukasové – Lukasová E.
- Příloha II   Situace, v nichž se projevuje ztráta smyslu života – Lukasová E.
- Příloha III   Děti a smrt – Goldman L.
- Příloha IV   Systém kurikulárních dokumentů – RVP ZV
- Příloha V   Možnost zařazení logoterapeutických hodnot v jednotlivých okruzích
- Příloha VI   Mapa oceněných škol Etická škola – Martináková H.
- Příloha VII   Podmínky pro udělení jednotlivých stupňů zařazením Etické výchovy ve výuce – Martináková H.

PŘÍLOHY

Příloha I Postojové hodnoty podle Lukasové

POZITIVNÍ ROZHODNUTÍ	NEGATIVNÍ ROZHODNUTÍ
mobilizace vnitřní síly k překonání překážek	lítovat se
usilovat o zachování úcty a vážnosti sama k sobě	ztrácet veškerou úctu sama k sobě, sebedoceňovat se
hrdinně bojovat v situaci, která se nepříznivě změnila	vše ztracovat, naříkat a plakat, že se vše změnilo k horšímu
posilovat důvěru ve smysluplnou budoucnost	zoufat si nad marností a bezvýchodností všech snah
snažit se přijmout nepřijatelné	uzavřít se a zlobit se na celý svět
otevřít oči, vidět nouzi druhého člověka a snažit se mu pomoci	stavět se nevida a neslyše k těžkostem lidí kolo sebe
v rozepři se vzchopit, nalézt odvahu a odpuštění a ochotu ke smíření	nesmiřitelně stát na svém, i kdyby se svět zbořil

Tab. 1

Příloha II Situace, v nichž se projevuje ztráta smyslu života

KDY SE SETKÁVÁME S FRUSTRACÍ:
- když máme dojem, že nás nikdo nepotřebuje, že jsme k ničemu
- když máme dojem, že jsme „páté kolo u vozu“ např. proto, že jsme staří, nemocní, neschopní, příliš osamělí, nemohoucí ...
- když nás opouštějí přátelé – jeden po druhém a my tu zůstáváme „jako lípa v širém poli“ – sami samojediní
- když nám odejde někdo, koho jsme měli „nadevšecko rádi“
- když nám o nikoho nejde a nikoho na světě již nemáme rádi
- když se nám blahobyt stal cílem a poznali jsme, že i při zavalení vším možným je „srdce prázdné“
- když jsme z různých důvodů ztratili zájem o cokoli
- když již od života nic nečekáme
- když určité provisorium, v němž žijeme, trvá příliš dlouho

KDY SE SETKÁVÁME S FRUSTRACÍ:
- když nám někdo zproblematizuje to, co jsme měli rádi, v co jsme doufali a čemu jsme věřili
- když se již dlouho neobjevilo nic, co by posílilo naši naději
- když se topíme v nudě a nezájmu o cokoliv
- když se necháme pasivně unášet proudem a „zahodíme kormidlo“
- když se vyhýbáme jakémoliv námaze, riziku a práci
- když zcela propadneme sladkému nicnedělání
- když nás zcela vyčerpala spousta drobných starostí (když se u nás projeví to, co má na mysli přísloví „stokrát nic umožilo osla“
- když se nám zdá, že je pro nás nedostatek přitažlivých cílů
- když nemusíme nic dělat, ba ani se starat sami o sebe a druzí udělají za nás vše potřebné
- když jsme na 100% zajištění

Tab. 2

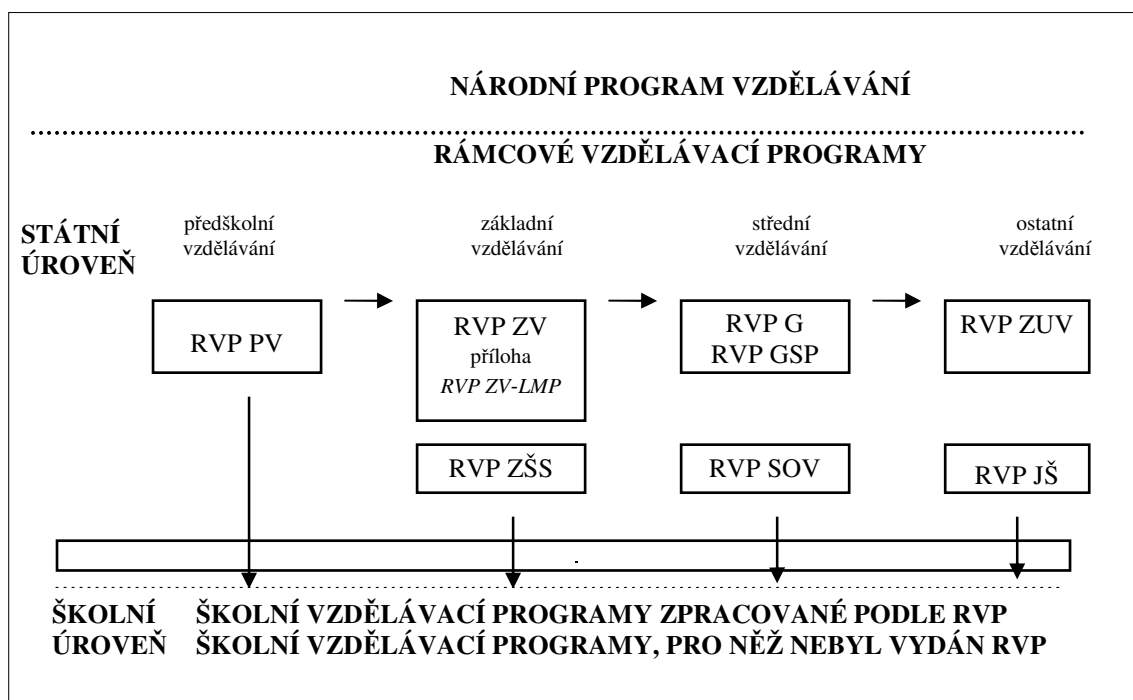
Příloha III Děti a smrt

ZNAKY TRUHLÍČÍCH DĚTÍ	ZNAKY TRAUMATICKÉHO ZÁRMUTKU	POSTUP PŘÍSTUPU K TRUHLÍČÍMU DÍTĚTI
Stane se z nich třídní šašek	Extrémní ostražitost	Pravdivost
Začne šikanovat ostatní děti	Celonoční bdění	Upřímnost
Uzavřenost, nespolečenskost	Noční můry, nespavost	Jednoduché odpovědi
Noční pomočování	Noční pomočování	Sdělování faktů
Zlé sny	Bolesti břicha a hlavy	Připomínání, že to nebyla jejich vina
Nesoustředěnost	Opakované přehrávání traumatického zážitku	Definujeme smrt
Impulzivnost	Závislost na rodičích	Umožníme dítěti být oficiálně truhlícím pozůstalým
Nedělají domácí úkoly	Strach ze samoty	Přizvání k procesu truchlení

ZNAKY TRUHLÍČÍCH DĚTÍ	ZNAKY TRAUMATICKÉHO ZÁRMUTKU	POSTUP PŘÍSTUPU K TRUHLÍČÍMU DÍTĚTI
Potíže s nasloucháním a udržení pozornosti	Opakující se obsedantní myšlenky	Znalost psychologického vývoje dítěte
Přílišná upovídanost a chaotičnost		Individuální přístup
Neschopnost řídit se pokyny		Respekt a úcta k víře a přesvědčení dítěte
Demonstrace bezohlednosti		Umožnění dialogu
Omezenost soustředění se na vnější podněty		
Bolest břicha nebo hlavy		
O zemřelém mluví v přítomném čase		
Nápodoba gest zemřelého		
Idealizace zemřelého		
Vytváření si vlastních duchovních přesvědčení a názorů		
Přehnaný strach o zdraví své a svých blízkých		
Strach ze smrti a zvýšený zájem o ní		
Známky regresního chování		

Tab. 3

Příloha IV Systém kurikulárních dokumentů

Graf 1

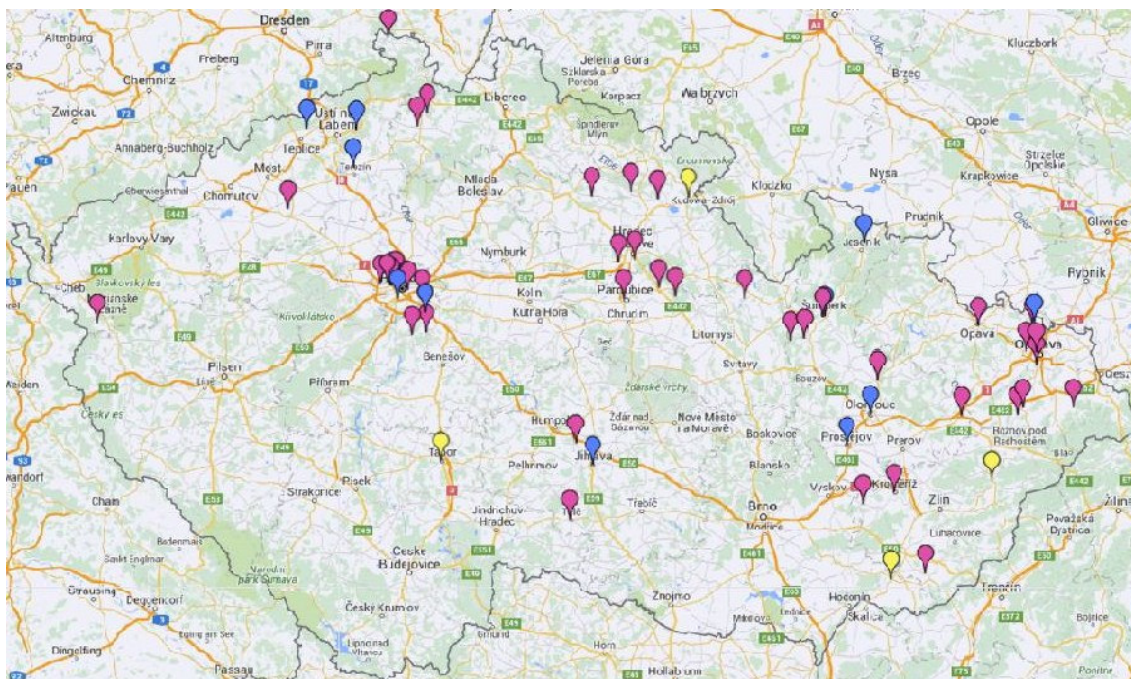
Příloha V Možnost zařazení logoterapeutických hodnot v jednotlivých okruzích

PŘEDMĚT	MOŽNOSTI POUŽITÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT
Český jazyk a literatura	Okrajová možnost aplikace v rámci literárních děl a mluveného projevu
Cizí jazyk a další cizí jazyk	Vzhledem k základům výuky cizího jazyka zde není možné logoterapeutické hodnoty zařadit
Matematika a její aplikace	Není vhodná k použití v této práci, přesto je zde prostor k seznámení žáků s možností vyjádřit logoterapeutické hodnoty pomocí matematických symbolů
Informační a komunikační technologie	Aplikace je možná v rámci některých výukových témat
Dějepis	vhodné
Výchova k občanství	Aplikace je možná v podobě obecného shrnutí tématu
Fyzika	Nevhodná

PŘEDMĚT	MOŽNOSTI POUŽITÍ LOGOTERAPEUTICKÝCH HODNOT
Chemie	Nevhodná
Přírodopis	Okrajová možnost aplikace
Zeměpis	Okrajová možnost aplikace
Hudební výchova	Okrajová možnost aplikace
Výtvarná výchova	Aplikace je možná v rámci některých témat
Výchova ke zdraví	vhodné
Tělesná výchova	vhodné
Člověk a svět práce	vhodné
Osobnostní a sociální výchova	vhodné
Výchova demokratického občana	vhodné
Výchova k myšlení v Evropských a globálních souvislostech	vhodné
Environmentální výchova	vhodné
Mediální výchova	vhodné

Tab. 4

Příloha VI Mapa oceněných škol Etická škola

Obr. 1

Legenda:

Fialová – bronzový stupeň   Modrá – stříbrný stupeň   Žlutá – zlatý stupeň

Příloha VII Podmínky pro udělení jednotlivých stupňů zařazením Etické výchovy ve výuce

KRITÉRIUM	BRONZOVÝ	STŘÍBRNÝ	ZLATÝ
<i>Zařazení Etické výchovy v ŠVP</i>	Min. 16 hodin/rok jako integrovaný předmět nebo projektové dny, kroužek atd., zkušenostní formou vyučování, pokrývající alespoň 3 témata dle RVP (počítá se ročník s největším zapojením).	Volitelný předmět v min. v 1 ročníku, nebo integrovaný min. v 33 hodinách min. 5 základních témat dle RVP (počítá se ročník s největším zapojením).	Samostatný povinný předmět alespoň v 1 ročníku, nebo všech 10 témat integrovaných v min. 66 hod/rok (počítá se ročník s největším zapojením).

Tab.

5

ABSTRAKT

MODRÁČKOVÁ, V. *Logoterapeutické hodnoty ve výuce žáků 2. stupně ZŠ*. Praha 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: logoterapie, existenciální analýza, smysl života, morální hodnoty, láska, náboženská víra, naděje, smrt, vina, utrpení, vzdělávání, výchova dítěte

Práce se zabývá psychologickým směrem logoterapie. Její teoretická část seznamuje s jejím vznikem, vývojem a obsahem, v podobě logoterapeutických hodnot. Tyto hodnoty jsou podrobně rozpracovány tak, aby je byl schopen pochopit žák 2. stupně ZŠ. Dále uvádí shrnutí stupně vývoje, odpovídající věkové kategorii žáků na 2. stupni ZŠ, jak v rámci tělesné a psychické, tak noologické.

Praktická část obsahuje implementaci logoterapeutických hodnot do výchovy a vzdělávání žáků na 2. stupni ZŠ do Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělání. Jedná se o zařazení lásky, víry, naděje, smrti, utrpení a viny tak, jak jí chápe logoterapie, do předmětu Etická výchova nebo průřezového tématu Osobnostní a sociální výchova.

ABSTRACT

Logotherapeutic values in the education of pupils at the senior primary school

Key words: logotherapy, existential analysis, sense of life, moral values, love, religious faith, hope, death, guilt, suffering, education, child rearing

The work deals with the psychological direction of logotherapy. The theoretical part introduces its origins, development and content, in the form logotherapeutic values. These values are elaborated in detail, so that they can be understood by pupils at the senior primary school. Furthermore, it summarizes the stage of development corresponding to the age group of pupils at the senior primary school with respect to both, physical and mental and also neological aspects.

The practical part contains an implementation of logotherapeutic values in the education of pupils at the senior primary school in the General Educational Program of basic education. This includes the love, faith, hope, death, suffering and guilt, as understood by logotherapy, in the Ethics Education subject or in the cross-sectional topic of Personality and Social Education.